

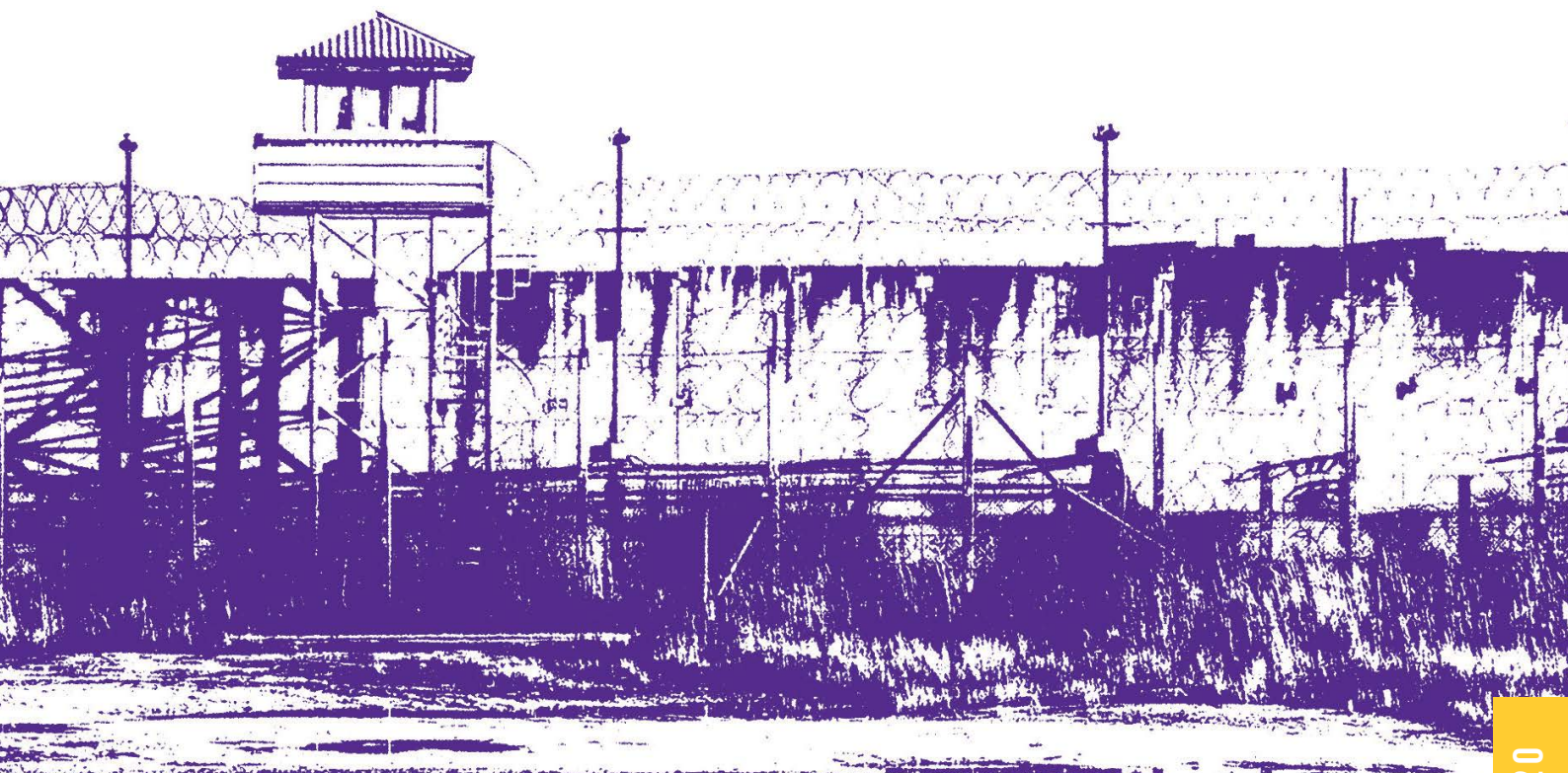

ევროკავშირი
საქართველოსთვის
The European Union for Georgia

პირობითი მსჯავრისა და არასაკვათიერო სასჯელების აღსრულების პროცესში მსჯავრდებულთა (მათ შორის მოწყვლადი ჯგუფების) უფლებრივი მდგომარეობა

თემატური კვლევის
ანგარიში

წინამდებარე თემატური სამაგიდო კვლევა მომზადდა ორგანიზაციის „პარტნიორობა ადამიანის უფლებებისათვის“ მიერ. კვლევა ჩატარდა ევროკავშირის ფინანსური მხარდაჭერით, ციხის საერთაშორისო რეფორმა – სამხრეთ კავკასიის ოფისის მიერ განხორციელებული პროექტის – „სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის რეფორმების ხელშეწყობა და მონიტორინგი სამოქალაქო საზოგადოების ჩართულობით“ – ფარგლებში, რომლის პარტნიორები არიან „ინიციატივა მოწყვლადი ჯგუფების რეაბილიტაციისათვის“ და „ადამიანის უფლებათა ცენტრი“.

The publication has been produced by Partnership for Human Rights (PHR) within the framework of the EU funded project “Monitoring Government’s Commitments and Promoting Penal Reforms through the Engagement of CSOs” which is implemented by Penal Reform International South Caucasus Regional Office together with its partner organizations – “Rehabilitation Initiative of Vulnerable Groups” and “Human Rights Center”. The content of this document is the sole responsibility of the Author and can in no circumstances be regarded as reflecting the position of either the donor or Penal Reform International.

სარჩევი

ნაწილი 1. კვლევის შესახებ.....	4
1.1.შესავალი.....	4
1.2.კვლევის მეთოდოლოგია.....	5
1.3.ძირითადი მიგნებები.....	7
1.4.რეკომენდაციები.....	7
ნაწილი 2. პირობითი მსჯავრისა და არასაპატიმრო სასჯელების აღსრულება	8
2.1. საერთაშორისო სტანდარტი	8
2.2. ეროვნული კანონმდებლობა.....	11
2.3. საქართველოში 2014-2017 წლებში პირობითი მსჯავრისა და არასაპატიმრო სასჯელების შესახებ არსებული სიტუაციის ანალიზი სტატისტიკურ მონაცემებზე დაყრდნობით.....	14
2.4. შეჯამება	17
ნაწილი 3. პირობითი მსჯავრისა და არასაპატიმრო სასჯელების აღსრულების პროცესში ჩართული თანამშრომლები.....	17
3.1. საერთაშორისო სტანდარტი	17
3.2. ეროვნული კანონმდებლობა და პრაქტიკა	18
3.3. შეჯამება	19
ნაწილი 4. უმცირესობათა და ქალთა უფლებები.....	20
4.1. საერთაშორისო სტანდარტი	20
4.2. ეროვნული სტანდარტი და პრაქტიკა.....	23
4.3. შეჯამება	26
ნაწილი 5. პირობითი მსჯავრის დროს რისკებისა და საჭიროებების შეფასება, ინდივიდუალური დაგეგმვა	27
5.1. საერთაშორისო სტანდარტი	27
5.2. ეროვნული კანონმდებლობა და პრაქტიკა	30
5.3. შეჯამება	33
გამოყენებული ლიტერატურა.....	34

ნაწილი 1. კვლევის შესახებ

1.1. შესავალი

ალტერნატიული სასჯელების გამოყენებას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ლიბერალური მართლმსაჯულების პოლიტიკის განხორციელების პროცესში. საქართველოში, წინა წლებისგან განსხვავებით, 2012 წლიდან მნიშვნელოვნად გაიზარდა ალტერნატიული სასჯელების გამოყენების მაჩვენებელი. სწორედ თავისუფლების აღკვეთის ალტერნატიული ინსტიტუტების აღსრულების შესაძლებლობას ქმნის პრობაციის სამსახური და მისი ეფექტური ფუნქციონირება. საქართველოში თავისუფლების აღკვეთის ალტერნატიული ინსტიტუტების აღსრულებას უზრუნველყოფს არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულებისა და პრობაციის ეროვნული სააგენტო. სააგენტოს უმთავრეს მიზანს კანონით განსაზღვრული სამართლებრივი აქტების აღსრულება, ახალი დანაშაულის თავიდან აცილება, საზოგადოების უსაფრთხოების დაცვა, მსჯავრდებულთა რესოციალიზაცია და რეაბილიტაცია წარმოადგენს.¹

წინამდებარე თემატური კვლევა აღწერს საქართველოში პირობითი მსჯავრისა და არასაპატიმრო სასჯელების აღსრულების პროცესში მსჯავრდებულთა (მათ შორის მოწყვლადი ჯგუფების) უფლებრივ მდგომარეობას ეროვნული კანონმდებლობის, საერთაშორისო სტანდარტებისა და აღნიშნულ თემაზე წარმოებულ სტატისტიკურ ინფორმაციაზე დაყრდნობით.

პირობითი მსჯავრი სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების ადმინისტრირების მიმართულებით კარგად აპრობირებული ჰუმანური მიდგომაა. მისი მთავარი მიზანია მართლმსაჯულების სისტემას ააცილოს არასაჭირო საპატიმრო სასჯელები, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც სისხლის სამართლის მიზნების მისაღწევად ეს აუცილებელი არ არის და როცა მიზანი მიიღწევა უფრო მსუბუქი თუ არასაპატიმრო ხასიათის სასჯელის გამოყენებით.

ამავდროულად, პირობითი მსჯავრი, როგორც ტრადიციულ სასჯელთა (თავისუფლების აღკვეთა) ალტერნატიული, უფრო მსუბუქი და ჰუმანური ფორმა, ემსახურება სამართალდამრღვევის რესოციალიზაციას, დანაშაულის რეციდივის თავიდან აცილებასა და საზოგადოების უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფ ამოცანებს. შესაბამისად, საერთაშორისო სტანდარტები და წარმატებული სისხლის სამართლის პოლიტიკის განმახორციელებელი ქვეყნები უპირატესობას ანიჭებენ პირობით მსჯავრს და სადაც ეს შესაძლებელია, ახალისებენ პირობითი მსჯავრისა და სხვა სახის არასაპატიმრო სასჯელების გამოყენებას.

არასაპატიმრო ღონისძიებები წარმოადგენს პატიმრობის ალტერნატივას. მისი მიზანი პატიმრობის გამოყენების სიხშირის შემცირებაა, რომელიც ადამიანის უფლებებზე დაკვირვებით, დაცვითა და დამნაშავის რეაბილიტაციის საჭიროებების გათვალისწინებით წარმოადგენს სისხლის სამართლის პოლიტიკის რაციონალიზაციის მნიშვნელოვან კომპონენტს. დანაშაულის ხასიათისა და სიმძიმის, დამნაშავის პიროვნების, წარსული გამოცდილების, საზოგადოების დაცვის მიზნების გათვალისწინებითა და პატიმრობის არასაჭირო გამოყენების თავიდან

1 გიორგი ასოშვილი, გივი მიქნაძე, მორის შალიკაშვილი, „პრობაციის სამართალი“, 2015, გვ. 29-40;

ასაცილებლად, არასაპატიმრო ღონისძიებების გამოყენებას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება. საქართველოში არასაპატიმრო ღონისძიებების გამოყენების, მსჯავრდებულთა რეაბილიტაციისა და საზოგადოებაში ინტეგრაციისკენ მიმართული სისხლის სამართლის პოლიტიკის განვითარების მნიშვნელობაზე მუდმივად ამახვილებს ყურადღებას თავის ანგარიშებში საქართველოს სახალხო დამცველი.²

წინამდებარე დოკუმენტი საქართველოში არსებული სიტუაციის ანალიზისას, ძირითადად, ეყრდნობა პირობითი მსჯავრისა და არასაპატიმრო სასჯელების დანიშვნასა და აღსრულებასთან დაკავშირებით არსებულ საერთაშორისო მარეგულირებელ მინიმალურ წესებს, რომლებიც ქმნის საერთაშორისო სამართლებრივ ჩარჩოს და სახელმწიფოებისთვის რეკომენდებულია გამოსაყენებლად. ასეთი ძირითადი დოკუმენტებია: გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესები „ქალ პატიმართა მოპყრობისა და მსჯავრდებულ ქალთა არასაპატიმრო ღონისძიებების შესახებ“ (ე.წ. „ბანგკოკის წესები“), ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია (CM/Rec (2010)1) „წვერი სახელმწიფოებისადმი ევროსაბჭოს პრობაციის წესების შესახებ“, გაეროს მინიმალური სტანდარტული წესები არასრულწლოვანთა მიმართ მართლმსაჯულების განხორციელების შესახებ („პეკინის წესები“) და სხვა.

თემატურ კვლევაში განსაკუთრებული ყურადღება გამახვილებულია ეროვნულ კანონმდებლობაში თანასწორობისა და დისკრიმინაციის აკრძალვის მიზნით არსებულ გარანტიებზე. კერძოდ, ქალი მსჯავრდებულების, ბავშვების, შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირების, სექსუალური ორიენტაციისა და გენდერული იდენტობის ნიშნით უმცირესობების, უცხოელებისა და ეთნიკური ნიშნით უმცირესობების წარმომადგენელ სამართალდამრღვევთა ინტერესების გათვალისწინებასა და უფლებრივ სტანდარტებზე.

დოკუმენტში განხილულია ის ძირითადი თემები, რაზეც, ავტორთა მოსაზრებით, საჭიროა საკანონმდებლო რევიზიის განხორციელება და რომლის მიზანიც საერთაშორისო სტანდარტებთან ეროვნული კანონმდებლობის ჰარმონიზაციაა. შესაბამისად, დოკუმენტი არ ასახავს საკითხებს, რომლებიც არსებითად შესაბამისობაშია ზემოაღნიშნულ საერთაშორისო მინიმალურ წესებთან. გამომდინარე იქიდან, რომ დოკუმენტს მხოლოდ საკანონმდებლო რეგულაციების რევიზიის მიზანი აქვს, მოხდება მხოლოდ ნორმათა შესწავლა, რაც სცდება კონკრეტული საკანონმდებლო რეგულაციის პრაქტიკაში იმპლემენტაციის შემოწმების მიზანს.

1.2. კვლევის მეთოდოლოგია

თემატური კვლევის მიზანს წარმოადგენს საქართველოში პირობითი მსჯავრისა და არასაპატიმრო სასჯელების აღსრულების პროცესში მსჯავრდებულთა (მათ შორის მონყვლადი ჯგუფების) უფლებრივი მდგომარეობის აღწერა საერთაშორისო სტანდარტებთან მათი შესაბამისობის კუთხით, საკანონმდებლო დონეზე არსებული ხარვეზების გამოვლენა და რეკომენდაციების შემუშავება მათი აღმოფხვრის მიზნით.

კვლევის მიზნიდან გამომდინარე, საკვლევი საკითხები ჩამოყალიბდა შემდეგნაირად:

- რამდენად შესაბამისობაშია პირობითი მსჯავრისა და არასაპატიმრო სასჯელების აღსრულების წესი საერთაშორისო სტანდარტებთან;
- რამდენად შეესაბამება პრობაციის ეროვნული სააგენტოს საგანმანათლებლო-სარეაბილიტაციო პროგრამები საერთაშორისო სტანდარტებს;

² საქართველოს სახალხო დამცველის საპარლამენტო ანგარიში „საქართველოში ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის მდგომარეობის შესახებ“, 2016, გვ. 6;

1.3. ძირითადი მიგნებები

კვლევამ აჩვენა, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის სისტემა მოიცავს და საკანონმდებლო რეგულირების სფეროში აქცევს პირობითი მსჯავრისა და არასაპატიმრო სასჯელების აღსრულებას, როგორც ტრადიციული საპატიმრო სასჯელების ალტერნატიულ სახეს, რაც, უდავოდ, დადებითია. თუმცა, გამოვლინდა ხარვეზები როგორც საკანონმდებლო დონეზე, ისე არასაპატიმრო ღონისძიებების პრაქტიკაში გამოყენების მიმართულებით, რაც საჭიროებს ცვლილებების განხორციელებას. განსაკუთრებით უნდა გამოიყოს სტატისტიკის წარმოების საკითხი და მათ შორის, სხვადასხვა მოწყვლადი ჯგუფების შემთხვევაში, სეგრეგირებული სტატისტიკური მონაცემების დამუშავების მიმართულებით არსებული ხარვეზები. კერძოდ, სტატისტიკური ინფორმაცია მუშავდება ასაკისა და სქესის ნიშნით, თუმცა, ის არ მოიცავს ისეთ ნიშნებს, როგორიცაა: შეზღუდული შესაძლებლობა, ეთნიკური და რელიგიური უმცირესობა, სექსუალური უმცირესობა, უცხო ქვეყნის მოქალაქეობა. აღნიშნული შეუძლებელს ხდის სტატისტიკური ინფორმაციის ანალიზის საშუალებით პირობითი მსჯავრისა და არასაპატიმრო სასჯელების აღსრულების მიმართულებით არსებული სიტუაციის შეფასებას.

კვლევამ გამოვლინა, რომ არ არსებობს ცხადი მოთხოვნები პირობითი მსჯავრისა და არასაპატიმრო სასჯელების აღსრულების პროცესში ჩართული პროფესიონალების საკვალიფიკაციო ჩარჩოს შესახებ. ასევე, გაურკვეველია მათი პროფესიული კვალიფიკაციის საკითხი ისეთ თემებზე, როგორიცაა ქალთა და უცმირესობათა უფლებები და ის სპეციფიკური საჭიროებები, რისი გათვალისწინებაც მათ შემთხვევებში აუცილებელია არასაპატიმრო ღონისძიებების აღსრულების პროცესში. კვლევის შედეგებმა აჩვენა, რომ პრობაციის ბიუროს თანამშრომლებისათვის არსებობს სპეციალური სასწავლო კურსები, თუმცა, გაურკვეველია ის პრინციპები, რას უნდა ეყრდნობოდეს აღნიშნული სწავლება, როგორ ხდება თემატური გადამზადების პრიორიტეტების განსაზღვრა ან როგორ ხდება მისი ეფექტურობის შეფასება.

კვლევის შედეგად ასევე გამოვლინდა, რომ საქართველოს კანონმდებლობა სრულიად მოუმზადებელია ქალთა, უცხო ქვეყნის მოქალაქეთა და უმცირესობათა უფლებების გარანტირების კუთხით და ვერ აკმაყოფილებს ფორმალურ კრიტერიუმსაც კი, რაც პრინციპულად მნიშვნელოვანია და ასახულია საერთაშორისო რეგულაციებში.

1.4. რეკომენდაციები

1. იმპერატიულად დარეგულირდეს ქალთა და უმცირესობათა წარმომადგენლების უფლებები მათი საჭიროებების გათვალისწინებით ყველა რელევანტურ საკანონმდებლო აქტში;
2. აუცილებელია პირობითი მსჯავრის გამოყენება იყოს სისხლის სამართლის პოლიტიკის გამტარებელი ორგანოების სრული დისკრეცია იმ საქმეებში, სადაც ბავშვის ქვამარიტი ინტერესის დაცვას ეხება საქმე;
3. სამუშაოს ხასიათიდან გამომდინარე, განისაზღვროს კონკრეტული პროფესიები, რომლის მიხედვითაც კანდიდატს მოეთხოვება უმაღლესი განათლება;
4. პერსონალის შერჩევის საკვალიფიკაციო მოთხოვნებს დაემატოს ცოდნის კრიტერიუმი ქალთა და უმცირესობათა უფლებების შესახებ;
5. პერსონალის სპეციალური სწავლების კურსი ეფუძნებოდეს ადამიანის უფლებების პრინციპულ საკითხებს, განსაკუთრებული ყურადღება გამახვილდეს ქალთა და უმცირესობათა უფლებებზე. აღნიშნული თემების სწავლება გარანტირებული უნდა იყოს კანონით;

6. შეფასების ფორმები და შემდგომი ღონისძიებები არსებითად უნდა ეყრდნობოდეს და შესაბამისად, აანალიზებდეს მსჯავრდებულის სპეციალურ მახასიათებლებს, როგორც შეიძლება იყოს იდენტობა ან სხვა;
7. დარეგულირდეს და კონკრეტულად გაიწეროს უცხო ქვეყნის მოქალაქეებთან დაკავშირებით არასაპატიმრო ღონისძიებების აღსრულების წესები და კომუნიკაცია წარმოშობის ქვეყნებთან;
8. არასაპატიმრო ღონისძიებების აღსრულების დროს გათვალისწინებული და შეფასებული იყოს დაზარალებულის ინტერესები და საჭიროებები;
9. არასაპატიმრო ღონისძიებების აღსრულების დროს არსებობდეს სარეაბილიტაციო და სხვა სახის სოციალურ/ეკონომიკური პროგრამები, რომელიც ორიენტირებული და მისაწვდომი იქნება ყველა სახის დანაშაულის მსხვერპლთათვის;
10. მოხდეს დეტალური სტატისტიკის წარმოება, რომელიც ასევე მოიცავს ქალთა და უმცირესობათა უფლებრივი მდგომარეობის საკითხებს.

ნაწილი 2. პირობითი მსჯავრისა და არასაპატიმრო სასჯელების აღსრულება

2.1. საერთაშორისო სტანდარტი

„პრობაციის ორგანოები მიზნად უნდა ისახავდნენ განმეორებითი დანაშაულის შემცირებას პრობაციონერებთან დადებითი ურთიერთობების ჩამოყალიბების გზით, რათა ამით, თავის მხრივ, ზედამხედველობა გაუწიონ (საჭიროებისამებრ კონტროლი), დაეხმარონ და ხელი შეუწყონ წარმატებულ სოციალურ ინტეგრაციაში. ამგვარად, პრობაციას წვლილი შეაქვს საზოგადოებრივ უსაფრთხოებასა და მართლმსაჯულების სამართლიან ადმინისტრირებაში.“³

საერთაშორისო სტანდარტების მიხედვით, არასაპატიმრო ღონისძიებების გამოყენება უნდა ხორციელდებოდეს თანასწორობის პრინციპზე დაყრდნობით და გამორიცხავდეს ყოველგვარ დისკრიმინაციას.⁴ ამასთან, სისხლის სამართლის სისტემა უნდა იძლეოდეს არასაპატიმრო ღონისძიებების გამოყენების დიდ არჩევანს.⁵

3 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია CM/Rec (2010)1 წევრი სახელმწიფოებისადმი ევროსაბჭოს პრობაციის წესების შესახებ, ძირითადი პრინციპი 1

4 არასაპატიმრო ღონისძიებათა გამოყენების გაეროს სტანდარტული მინიმალური წესები (ტოკიოს წესები), მიღებულია გენერალური ასამბლეის 1990 წლის 14 დეკემბრის № 45/110 რეზოლუციით, წესი 2.2;

5 არასაპატიმრო ღონისძიებათა გამოყენების გაეროს სტანდარტული მინიმალური წესები (ტოკიოს წესები), მიღებულია გენერალური ასამბლეის 1990 წლის 14 დეკემბრის № 45/110 რეზოლუციით, წესი 2.3;

არასაპროსა ღონისძიებების განხორციელების პროცესში მსაპროსა უფლებები განსაზღვრული უნდა იყოს კანონმდებლობით. საერთაშორისო სტანდარტების თანახმად, არასაპროსა ღონისძიებების გამოყენების პროცესში მსაპროსა უფლება აქვს:⁶

- მოთხოვნით, საჩივრით მიმართოს სასამართლოს ან სხვა კომპეტენტურ დამოუკიდებელ ორგანოს იმ საკითხებთან დაკავშირებით, რომლებიც არასაპროსა ღონისძიებების განხორციელებისას გავლენას ახდენს მის უფლებებზე;
- ქვეყანაში უნდა არსებობდეს შესაბამისი მექანიზმი, რომელიც უზრუნველყოფს საერთაშორისოდ აღიარებული ადამიანის უფლებების შეუსრულებლობის შემთხვევაში, საჩივრით მიმართვისა და ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებას;
- არასაპროსა ღონისძიება არ უნდა მოიცავდეს სამართალდამრღვევზე სამედიცინო ან ფსიქოლოგიურ ექსპერიმენტს, ფიზიკურ რისკს ან გონებრივ ზიანს;
- ყოველთვის უნდა იყოს დაცული მსაპროსა ღირსება;
- არასაპროსა ღონისძიების განხორციელებისას არ უნდა მოხდეს მსაპროსა უფლებების იმაზე მეტად შეზღუდვა, ვიდრე ეს კომპეტენტური ორგანოს მიერ იყო განსაზღვრული;
- დაცული უნდა იყოს მსაპროსა და მისი ოჯახის წევრების პირადი ხელშეუხებლობის უფლება;
- მკაცრად უნდა იყოს დაცული მსაპროსა პირადი საქმის კონფიდენციალობა და ის ხელმისაწვდომი არ უნდა იყოს მესამე პირებისათვის.

არასაპროსა ღონისძიებათა გამოყენების გაეროს სტანდარტული მინიმალური წესების (შემდგომში - ტოკიოს წესები)⁷ თანახმად, არასაპროსა ღონისძიებათა განხორციელების პროცესში უნდა ხდებოდეს ეფექტური ზედამხედველობა. მისი მიზანი უნდა იყოს დანაშაულის განმეორებით ჩადენის რაოდენობის შემცირება და დამნაშავის დახმარება, მისი საზოგადოებაში ინტეგრაცია. აღნიშნული, თავის მხრივ, მიმართულია დანაშაულის განმეორებით ჩადენის შესამცირებლად. შესაბამისად, არასაპროსა ღონისძიებების გამოყენებას, ზედამხედველობას საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად, აქვს ორი ფუნქცია: ის წარმოადგენს, ერთი მხრივ, კონტროლის მექანიზმს და ამავე დროს, სამართალდამრღვევისათვის დამხმარე ღონისძიებას, რათა მან ეფექტურად შეძლოს მის მიმართ დანიშნული არასაპროსა ღონისძიების აღსრულება.

არასაპროსა ღონისძიებების განხორციელების პროცესში, ტოკიოს წესების მიხედვით, ზედამხედველობის განხორციელება უნდა ეფუძნებოდეს შემდეგ მოთხოვნებს:

- უნდა განხორციელდეს კომპეტენტური ორგანოს მიერ;
- ზედამხედველობის განხორციელების პირობები განსაზღვრული უნდა იყოს კანონით;
- ზედამხედველობა უნდა ეფუძნებოდეს ინდივიდუალურ მიდგომას, კერძოდ, თითოეული საქმისთვის უნდა მოიძებნოს ზედამხედველობისა და მოპყრობის ფორმა, რომელიც მიმართული იქნება სამართალდამრღვევის დასახმარებლად;
- უნდა ხდებოდეს ზედამხედველობისა და მოპყრობის ფორმის გადახედვა და საჭიროების შემთხვევაში მისი შეცვლა;

6 არასაპროსა ღონისძიებათა გამოყენების გაეროს სტანდარტული მინიმალური წესები (ტოკიოს წესები), მიღებულია გენერალური ასამბლეის 1990 წლის 14 დეკემბრის № 45/110 რეზოლუციით, წესი 3;

7 არასაპროსა ღონისძიებათა გამოყენების გაეროს სტანდარტული მინიმალური წესები (ტოკიოს წესები), მიღებულია გენერალური ასამბლეის 1990 წლის 14 დეკემბრის № 45/110 რეზოლუციით, წესი 10;

- ზედამხედველობის ფარგლებში, სამართალდამრღვევს, საჭიროების შემთხვევაში, უნდა გაეწიოს ფსიქოლოგიური, სოციალური და მატერიალური დახმარება;
- სამართალდამრღვევს საშუალება უნდა მიეცეს გაამყაროს კავშირი საზოგადოებასთან, რაც ხელს შეუწყობს მის ინტეგრაციას.

ტოკიოს წესების მსგავსად, ზედამხედველობა გაგებული უნდა იყოს არა მხოლოდ როგორც კონტროლის, არამედ როგორც მსჯავრდებულისათვის დახმარების აღმოჩენის საშუალება. ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაციით CM/Rec (2010) 1 წევრი სახელმწიფოებისადმი (შემდგომში ევროპის საბჭოს რეკომენდაციით) ევროსაბჭოს პრობაციის წესების მიხედვით, ის უნდა მოიცავდეს რჩევების მიცემას, დახმარების აღმოჩენასა და წახალისებას. საჭიროების შემთხვევაში, ზედამხედველობა ასევე უნდა მოიცავდეს ტრენინგების მიწოდებას მსჯავრდებულისათვის, სხვადასხვა უნარების განვითარებას, დასაქმების შესაძლებლობის მიცემასა და რეაბილიტაციას.⁸ ზედამხედველობის პროცესში პრობაციის ორგანოებმა დახმარება უნდა გაუწიონ მსჯავრდებულთა ოჯახებს და მიაწოდონ მათ საჭირო რჩევა და ინფორმაცია.⁹

ზედამხედველობის ზოგადი მიზნის გარდა, საერთაშორისო სტანდარტებით განსაზღვრულია ის მიდგომები და საფეხურები, რასაც უნდა მოიცავდეს კომპეტენტური ორგანოების მიერ განხორციელებული ზედამხედველობის პროცესი. ევროპის საბჭოს რეკომენდაციის თანახმად, ზედამხედველობა უნდა განხორციელდეს ინდივიდუალურ მიდგომაზე დაყრდნობით და უნდა მოიცავდეს რისკების, პოზიტიური ფაქტორებისა და საჭიროებების განსაზღვრას, იმ ინტერვენციების დადგენას, რომელიც აუცილებელია ამ საჭიროებების დასაკმაყოფილებლად და ასევე, ამ ჩარევისადმი სამართალდამრღვევის პასუხისმგებლობის განსაზღვრას.¹⁰

ზედამხედველობის პროცესი, საერთაშორისო სტანდარტების მიხედვით, რამდენიმე კომპონენტს მოიცავს, რომელიც მიზნად ისახავს არასაპატიმრო სასჯელთა ეფექტურად დაგეგმვასა და აღსრულებას, არაპატიმრო სასჯელთა მიზნის მიღწევას. კერძოდ, ზედამხედველობა ევროპის საბჭოს რეკომენდაციის თანახმად, უნდა მოიცავდეს შეფასებას, ინტერვენციულ ღონისძიებებს, აღსრულებასა და პირობების შესრულებას.

საერთაშორისო სტანდარტებით, პრობაციის ორგანომ აქტიურად უნდა იმუშაოს, რათა მსჯავრდებულმა შეასრულოს შეფარდებული პირობები. იმ შემთხვევაში, თუ მსჯავრდებული არ ასრულებს მასზე დაკისრებულ მოვალეობებს, პერსონალმა უნდა მოახდინოს აქტიური ჩარევა და დაუყოვნებელი რეაგირება. დაკისრებული პირობების დარღვევის შემთხვევაში, შეიძლება მოხდეს არსებული ღონისძიების პირობების შეცვლა ან გაუქმება. თუმცა, არასაპატიმრო ღონისძიების გაუქმება ავტომატურად პატიმრობის ღონისძიებით ჩანაცვლებას არ უნდა გულისხმობდეს. კომპეტენტური ორგანო უნდა შეეცადოს, მოიძიოს შესაფერისი ალტერნატიული ზომა. პატიმრობა გამოიყენება მხოლოდ სხვა შესაბამისი ალტერნატიული ღონისძიების არარსებობის შემთხვევაში. არასაპატიმრო ღონისძიებათა პირობების დარღვევის შემთხვევაში, მსჯავრდებულის დაკავების ან დაპატიმრების უფლებამოსილება კანონმდებლობით ზუსტად უნდა განისაზღვროს. პირობების შეცვლის შემთხვევაში, მსჯავრდებულს უფლება უნდა ჰქონდეს, გადაწყვეტილება გაასაჩივროს სასამართლოში ან სხვა შესაბამის ორგანოში.¹¹

8 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაციით CM/Rec (2010) 1 წევრი სახელმწიფოებისადმი ევროსაბჭოს პრობაციის წესების შესახებ, მიღებულია მინისტრთა კომიტეტის მიერ 2010 წლის 20 იანვარს მინისტრთა მოადგილეების 1075-ე სხდომაზე, წესი 55;

9 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაციით CM/Rec (2010) 1 წევრი სახელმწიფოებისადმი ევროსაბჭოს პრობაციის წესების შესახებ, წესი 56;

10 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაციით CM/Rec (2010) 1 წევრი სახელმწიფოებისადმი ევროსაბჭოს პრობაციის წესების შესახებ, მიღებულია მინისტრთა კომიტეტის მიერ 2010 წლის 20 იანვარს მინისტრთა მოადგილეების 1075-ე სხდომაზე, წესი 66;

11 არასაპატიმრო ღონისძიებათა გამოყენების გაეროს სტანდარტული მინიმალური წესები (ტოკიოს წესები), მიღებულია გენერალური ასამბლეის 1990 წლის 14 დეკემბრის № 45/110 რეზოლუციით, წესი 14.1-14.6;

საქმიანობაში; გ) არ მოინახულოს განსაზღვრული ადგილი; დ) მატერიალურად დაეხმაროს ოჯახს; ე) გაიაროს ალკოჰოლიზმის, ნარკომანიის, ტოქსიკომანიის ან ვენერიული სენის მკურნალობის კურსი; ხოლო, თუ მსჯავრდებული ოჯახური დანაშაულის ჩამდენი პირია – გაიაროს ძალადობრივი დამოკიდებულებისა და ქცევის შეცვლაზე ორიენტირებული სავალდებულო სწავლების კურსი. სასამართლოს შეუძლია დააკისროს მსჯავრდებულს სხვა მოვალეობაც, რომელიც ხელს შეუწყობს მის გამოსწორებას.¹⁵

კანონმდებლობის აღნიშნული მოთხოვნის მიუხედავად, საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიშის მიხედვით, მოძალადისთვის ძალადობრივი დამოკიდებულებისა და ქცევის შეცვლაზე ორიენტირებული სავალდებულო სასწავლო კურსის გავლა¹⁶ პრაქტიკაში აქტიურად არ არის დანერგილი. 2017 წლის განმავლობაში, სსიპ პრობაციის ეროვნულ სააგენტოში სავალდებულო სარეაბილიტაციო პროგრამა - „ძალადობრივი ქცევის მართვა“ გაიარა 67-მა პირობით მსჯავრდებულმა.¹⁷

პირობით მსჯავრდებულის ყოფაქცევის კონტროლს და მის დახმარებას ახორციელებს პრობაციის ბიურო. აღნიშნული ორგანო თვალყურს ადევნებს პირის მიერ მისთვის დაკისრებული მოვალეობის შესრულებას, ხოლო შეუსრულებლობის შესახებ დაუყოვნებლივ აცნობებს სასამართლოს. გამოსაცდელ ვადაში, სასამართლოს შეუძლია, იმ ორგანოს წარდგინებით, რომელიც ახორციელებს კონტროლსა და დახმარებას პირობით მსჯავრდებულის მიმართ, მთლიანად ან ნაწილობრივ გააუქმოს პირობით მსჯავრდებულისათვის დაკისრებული მოვალეობა ან დააკისროს მას ახალი მოვალეობა.¹⁸

კანონი ასევე ითვალისწინებს ვადაზე ადრე პირობითი მსჯავრის და შესაბამისად ნასამართლეობის გაუქმებას, თუ მსჯავრდებული დადებითი ყოფაქცევით დაამტკიცებს გამოსწორებას. არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულებისა და პრობაციის ეროვნული სააგენტოს პირობითი მსჯავრის გაუქმების საკითხთა განმხილველი მუდმივმოქმედი კომისია, მსჯავრდებულის მიმართ კონტროლისა და დახმარების განმახორციელებელი ორგანოს შუამდგომლობის საფუძველზე, იღებს გადაწყვეტილებას პირობით მსჯავრდებულისათვის პირობითი მსჯავრის გაუქმებისა და ნასამართლეობის მოხსნის შესახებ.¹⁹ თუმცა, ამავდროულად, თუ პირობით მსჯავრდებული გამოსაცდელ ვადაში სისტემატურად ან ჯიუტად არ ასრულებს მისთვის დაკისრებულ მოვალეობას, სასამართლოს შეუძლია, იმავე ორგანოს წარდგინებით დაადგინოს, რომ გაუქმდეს პირობითი მსჯავრი და აღსრულდეს განაჩენით დანიშნული სასჯელი.²⁰

საქართველოს კანონმდებლობის თანახმად, პირობითი მსჯავრის გამოყენება მკაცრად რეგულირებულია და მისი წარმატებით აღსრულების წინაპირობას, პირველ რიგში, თავად მსჯავრდებული პირის ყოფაქცევა განაპირობებს. კერძოდ - მის მიერ დაკისრებული მოვალეობების პირნათლად შესრულება. თუმცა, კონკრეტული საქმისა და დამნაშავის მდგომარეობის, ამავდროულად, პირობითი მსჯავრის აღსრულების დროს სახელმწიფოს მნიშვნელოვანი როლის გათვალისწინებით, მოვალეობათა შესრულება და დამნაშავის გამოსწორება, დიდწილად, სწორედ სისტემის მხრიდან განეულ დახმარებაზეა დამოკიდებული.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-40 მუხლი განსაზღვრავს როგორც საპატიმრო, ისე არასაპატიმრო სასჯელის სახეებს. არასაპატიმრო სასჯელების აღსრულება, თავის მხრივ,

15 საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, მუხლი 65.

16 საქართველოს კანონი „ქალთა მიმართ ძალადობის ან/და ოჯახში ძალადობის აღკვეთის, ძალადობის მსხვერპლთა დაცვისა და დახმარების შესახებ“, მუხლი 20;

17 საქართველოს სახალხო დამცველის საპარლამენტო ანგარიში „საქართველოში ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის მდგომარეობის შესახებ“, 2017, გვ. 142;

18 საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, მუხლი 66.

19 საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, მუხლი 67;

20 საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, მუხლი 67;

ხორციელდება სხვადასხვა, კანონმდებლობით განსაზღვრული სახელმწიფო ორგანოების მიერ. მათ შორის, საქართველოს კანონით - „არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულების წესისა და პრობაციის შესახებ“ - აღსრულებას ექვემდებარება არასაპატიმრო სასჯელის სახის შემდეგი სამართლებრივი აქტები: სასჯელის სახით თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმების შესახებ; სასჯელის სახით იურიდიული პირისათვის საქმიანობის უფლების ჩამორთმების შესახებ; სასჯელის სახით საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომის დანიშვნის შესახებ; სასჯელის სახით შინაპატიმრობის დანიშვნის შესახებ; სასჯელის სახით იარაღთან დაკავშირებული უფლებების შეზღუდვის შესახებ. არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულების სპეციალური წესები ასევე მოცემულია არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსში. კერძოდ, კოდექსის 66-ე მუხლის თანახმად, „არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულების წესისა და პრობაციის შესახებ“ საქართველოს კანონის შესაბამისად, აღსრულებას ექვემდებარება არასრულწლოვანის მიმართ გამოყენებული შემდეგი არასაპატიმრო სასჯელები: შინაპატიმრობა, საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა და საზოგადოებისთვის სასარგებლო შრომა.

საერთაშორისო სტანდარტები განსაზღვრავენ, რომ სისხლის სამართლის პოლიტიკა უნდა იძლეოდეს არასაპატიმრო ღონისძიებების გამოყენების დიდ არჩევას. სწორედ ამიტომ, მნიშვნელოვანი ღონისძიება იყო სახელმწიფოს მხრიდან ნაკლებად მძიმე დანაშაულის ჩამდენი არასრულწლოვანი პირის მიმართ არასაპატიმრო სახდელის ახალი სახის - შინაპატიმრობის შემოღება და ელექტრონული მონიტორინგის საშუალებით, საზოგადოებისგან იზოლაციის გარეშე, სასჯელის აღსრულება.²¹ მნიშვნელოვანია, რომ 2018 წლის 1 იანვრიდან შინაპატიმრობის გამოყენება, როგორც არასაპატიმრო სასჯელის სახე, დაიწყო ასევე სრულწლოვანი მსჯავრდებულების მიმართ.²²

საერთოველოს კანონმდებლობით, პრობაციის თანამშრომლები, არასაპატიმრო ღონისძიებების აღსრულების პროცესში, ვალდებულები არიან უზრუნველყონ ყველა პირის მიმართ თანასწორი მიდგომა.²³ ასევე, საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად, ეროვნულ დონეზე გარანტირებულია მსჯავრდებულთა უფლება-მოვალეობები.²⁴ თუმცა ის არ მოიცავს საერთაშორისო სტანდარტების მოთხოვნის მიხედვით მსჯავრდებულის ოჯახის წევრების პირადი ხელშეუხებლობის უფლების შესახებ ჩანაწერს და მხოლოდ უშუალოდ მსჯავრდებულის უსაფრთხოებასა და ხელშეუხებლობის უფლებაზე ამახვილებს ყურადღებას.²⁵

ქვეყნის კანონმდებლობით, არასაპატიმრო ღონისძიებების აღსრულებაზე ზედამხედველობა საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისადაა განსაზღვრული, რომელიც, თავის მხრივ, განსაზღვრავს აღსრულების პროცესში პრობაციის ეროვნული სააგენტოს ფუნქციას. ის უმეტესად შეესაბამება ზედამხედველობის პროცესის შესახებ აღიარებულ საერთაშორისო სტანდარტებს, თუმცა მსჯავრდებულის რეაბილიტაციისა და საზოგადოებაში ინტეგრაციის მიმართულებით გასათარებელ ღონისძიებებთან დაკავშირებით, საერთაშორისო სტანდარტებთან შედარებით დაბალ მოთხოვნას აწესებს. კერძოდ, მსჯავრდებულთა რესოციალიზაციისა და რეაბილიტაციის მიზნით, კულტურულ, სოციალურ, ჯანმრთელობის დაცვისა და სხვა ღონისძიებებში ჩართვას, ეროვნული კანონმდებლობა პრობაციის ეროვნული სააგენტოს უფლებამოსილებად განსაზღვრავს,²⁶ მაშინ, როცა საერთაშორისო სტანდარტით, ის ეფუძნება უშუალოდ მსჯავრდებულის საჭიროებას და ასეთის არსებობის შემთხვევაში, მსგავსი სარეაბილიტაციო ღონისძიებები სავალდებულოა ზედამხედველობის ორგანოებისათვის.

21 საქართველოს სახალხო დამცველის საპარლამენტო ანგარიში „საქართველოში ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის მდგომარეობის შესახებ“, 2016, გვ. 18;

22 პრობაციის ეროვნული სააგენტოს ანგარიში, 2017 წელი;

23 საქართველოს კანონი „არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულების წესისა და პრობაციის შესახებ“, მუხლი 6 (2);

24 საქართველოს კანონი „არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულების წესისა და პრობაციის შესახებ“, მუხლი 10;

25 საქართველოს კანონი „არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულების წესისა და პრობაციის შესახებ“, მუხლი 10, „ბ“ ქვეპუნქტი;

26 საქართველოს კანონი „არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულების წესისა და პრობაციის შესახებ“, მუხლი 7 (3);

2.3. საქართველოში 2014-2017 წლებში პირობითი მსჯავრისა და არასაპატიმრო სასჯელების შესახებ არსებული სიტუაციის ანალიზი სტატისტიკურ მონაცემებზე დაყრდნობით

მნიშვნელოვანია, სტატისტიკური ინფორმაცია მუშავდებოდა სქესის, მოქალაქეობის, ასაკისა და უმცირესობათა წარმომადგენელი მსჯავრდებულების მიხედვით, რაც სასჯელაღსრულების სფეროში სწორი პოლიტიკის შემუშავების აუცილებელი წინაპირობაა. თუმცა, სააგენტოდან მიღებული ინფორმაციის მიხედვით, აღმოჩნდა, რომ პირობითი მსჯავრდებულთა რელიგიური და ეთნიკური კუთვნილების, ასევე, სექსუალური უმცირესობის და შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა შესახებ სტატისტიკურ მონაცემებს, პრობაციის ეროვნული სააგენტო არ აწარმოებს.²⁷

2018 წლის პირველი სექტემბრის წერილით პრობაციის ეროვნულ სააგენტოს ეთხოვა, მოეწოდებინა ინფორმაცია, 2014-2017 წლებში პირობითი მსჯავრის დანიშვნის შესახებ, სამართლებრივი აქტების რაოდენობის შესახებ დიფერენცირებული სახით - ბავშვთა, ქალთა, შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა რელიგიური, ეთნიკური, სექსუალური უმცირესობების წარმომადგენელთა და უცხო ქვეყნის მოქალაქეთა მონაცემები.²⁸ სააგენტოს მიერ მოწოდებული მონაცემებით, 2014-2017 წლებში პირობითი მსჯავრი გამოყენებულია 2 526 მდედრობითი სქესის წარმომადგენლის, აქედან 2 504 სრულწლოვანი ქალის და 22 არასრულწლოვანი გოგოს მიმართ.²⁹ მოწოდებული მონაცემები არ იძლევა ინფორმაციას არასრულწლოვანი ბიჭებისა და სრულწლოვანი მამაკაცების შესახებ.

4 წლის მანძილზე არასაპატიმრო სასჯელის გამოყენების ტენდენციას რაც შეეხება, სახეზეა პირობითი სასჯელის გამოყენების უმნიშვნელო მატება (2014 - 628 საქმე; 2015-640 საქმე; 2016 - 676 საქმე) პირველი 3 წლის განმავლობაში, ხოლო 2017 წლისთვის საგრძნობლად დაკლებულია გამოყენებულ სასჯელთა რაოდენობა (2017-582 საქმე).

კვლევის ფარგლებში პრობაციის ეროვნული სააგენტოდან გამოვითხოვეთ ინფორმაცია, თუ რამდენ პირობითი მსჯავრდებულს დაუმძიმდა ან მოეხსნა მსჯავრი 2014-2017 წლებში. მოწოდებული მონაცემები კვლავ არასრულია და მხოლოდ სრულწლოვან და არასრულწლოვან მდედრობითი სქესის წარმომადგენლებს შეეხება. ასევე, საერთოდ არ მოგვეწოდა ინფორმაცია პირობითი მსჯავრის დამძიმების შესახებ.

პირობითი მსჯავრის საკითხთა განმხილველი მუდმივმოქმედი კომისიის მიერ პირობითი მსჯავრის გაუქმების მაჩვენებლები წლების მიხედვით შემდეგნაირია: სრულწლოვან მდედრობითი მსჯავრდებულებთან დაკავშირებით კომისიამ 4 წლის მანძილზე მოხსნა 204 მსჯავრი, აქედან - 2016 წელს ამნისტიის საფუძველზე, მხოლოდ - 5.

რაც შეეხება მდედრობითი სქესის წარმომადგენელ არასრულწლოვნებს, 2014-2017 წლებში 22 გოგონა იხდიდა პირობითი მსჯავრს, ხოლო კომისიას არცერთი მათგანისთვის არ მოუხსნია სასჯელი და მათ, აღნიშნულ პერიოდში, არც ამნისტია შეხებიათ.

ინფორმაცია პირობითი მსჯავრდებულთა შეწყალების შესახებ შემდეგნაირია: 2014-2017 წლებში არცერთი არასრულწლოვანი მდედრობითი სქესის წარმომადგენელი არ შეწყალებულა; 2014 წელს - 187 მათგანი, ხოლო, 2016 წელს კი, მხოლოდ 1 სრულწლოვანი ქალის შეიწყალეს.³⁰

მსგავსად პირობითი მსჯავრის დანიშვნის, მოხსნის და მსჯავრდებულთა შეწყალებისა, არასრულია მოწოდებული ინფორმაცია არასაპატიმრო სასჯელებთან დაკავშირებით.

27 პრობაციის ეროვნული სააგენტოს ანგარიში, 2017 წელი;

28 წერილი #გ-01/884-18, 11/09/2018;

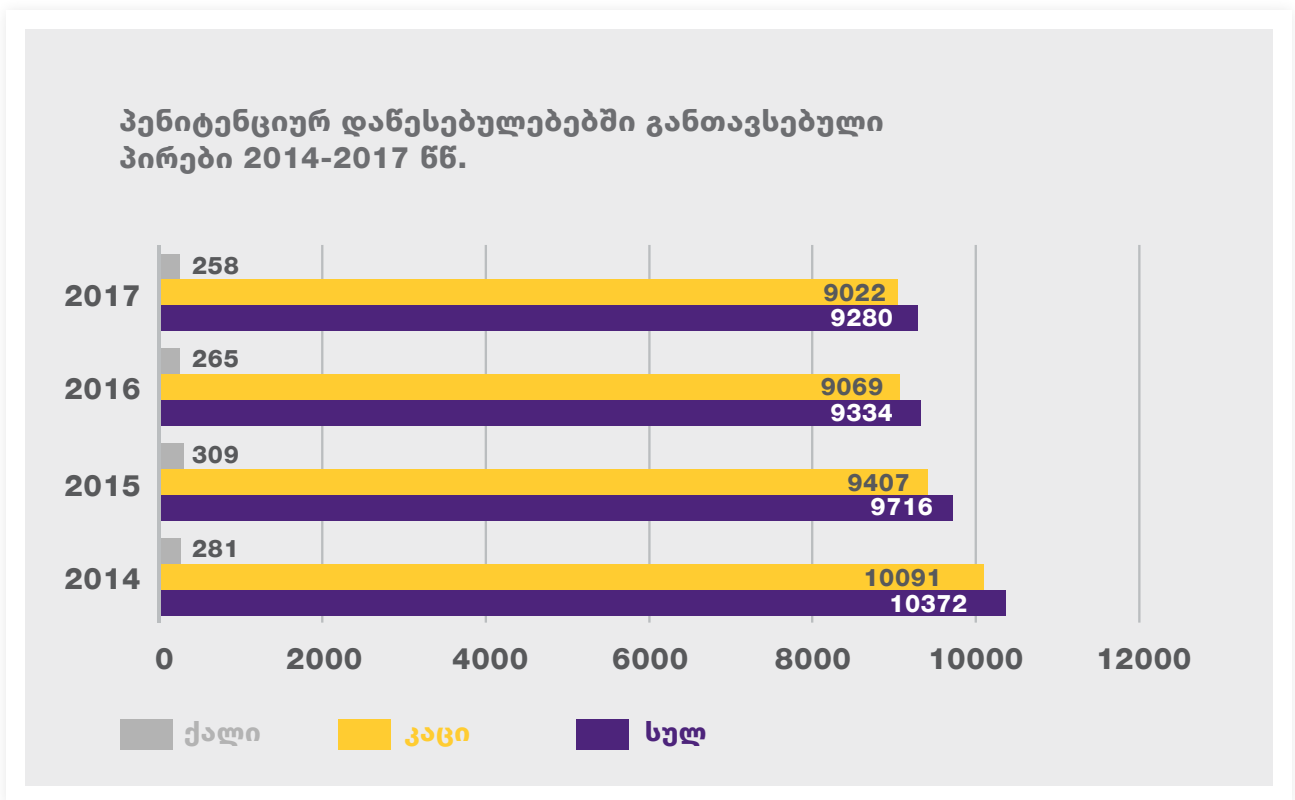
29 წერილი # MOC 41800882734, 25/09/2018;

30 წერილი # MOC 41800882734, 25/09/2018;

კერძოდ, გამოთხოვილი ინფორმაცია მოიცავდა როგორც კონკრეტული არასაპატიმრო სასჯელების შესახებ ზოგად სტატისტიკურ ინფორმაციას, ისე ინფორმაციის მონოდების მოთხოვნას სქესის, შეზღუდული შესაძლებლობის სტატუსის, ეთნიკური და რელიგიური უმცირესობის, სექსუალური უმცირესობის, უცხო ქვეყნის მოქალაქეობის შესახებ. პრობაციის ეროვნული სააგენტოს მიერ მონოდებული ინფორმაცია მოიცავს მხოლოდ მითითებას კონკრეტული არასაპატიმრო სასჯელის გამოყენების შესახებ ქალი მსჯავრდებულებისა და არასრულწლოვნების შესახებ, რაც კვლევის მიზნიდან გამომდინარე, შეუძლებელს ხდის გაანალიზდეს, როგორია არასაპატიმრო სასჯელების გამოყენება საკვლევი ჯგუფების მიხედვით, რა ტენდენციები იკვეთება აღნიშნული მიმართულებით.

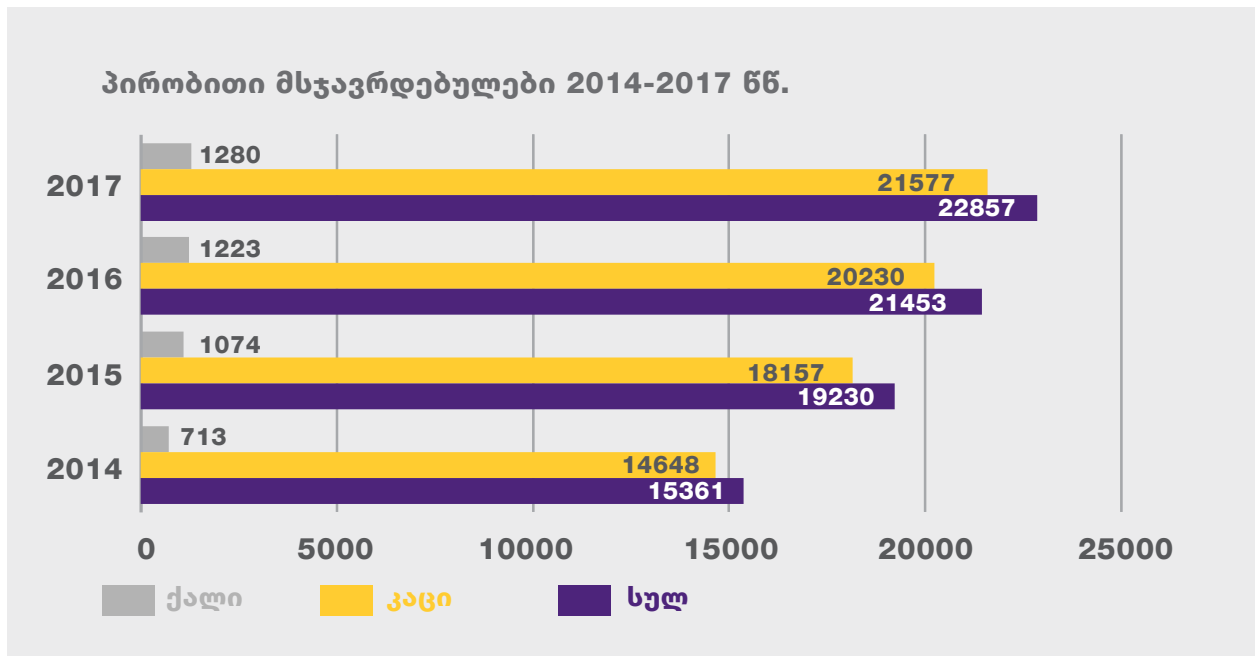
საპატიმრო და არასაპატიმრო ღონისძიებების გამოყენების მაჩვენებელი გაანალიზდა ასევე საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს სპეციალური პენიტენციური სამსახურის წლიურ ანგარიშებზე დაყრდნობით.³¹ ანგარიშებში მოცემული სტატისტიკური ინფორმაციის ანალიზიდან იკვეთება, რომ პენიტენციურ დაწესებულებაში განთავსებული პირების რაოდენობა (ბრალდებულები და მსჯავრდებულები) 2014-2017 წლებში ყოველწლიურად მცირდება. კერძოდ, ცვლილება შეადგენს 10.5%-ს (ცხრილი 1). ამავდროულად, ყოველწლიურად მატულობს არასაპატიმრო ღონისძიებებში ჩართულ პირთა რაოდენობა (ცხრილი 2 და 3). რაც შეეხება არასაპატიმრო სასჯელების გამოყენების პროცენტულ შეფარდებას პირობით მსჯავრდებულთა საერთო რაოდენობასთან, 2014 წელს აღნიშნულმა მაჩვენებელმა შეადგინა 26%, 2015 წელს - 20.7%, 2016 წელს - 18.8%, ხოლო 2017 წელს - 17%. მართალია, ყოველ მომდევნო წელს ცვლილება წინა წელთან შედარებით უმნიშვნელოა, თუმცა, 2014 და 2017 წლების მონაცემების შედარება აჩვენებს, რომ არასაპატიმრო სასჯელების გამოყენება 2017 წელს 2014 წელთან შედარებით 9%-ით არის შემცირებული.

ცხრილი 1

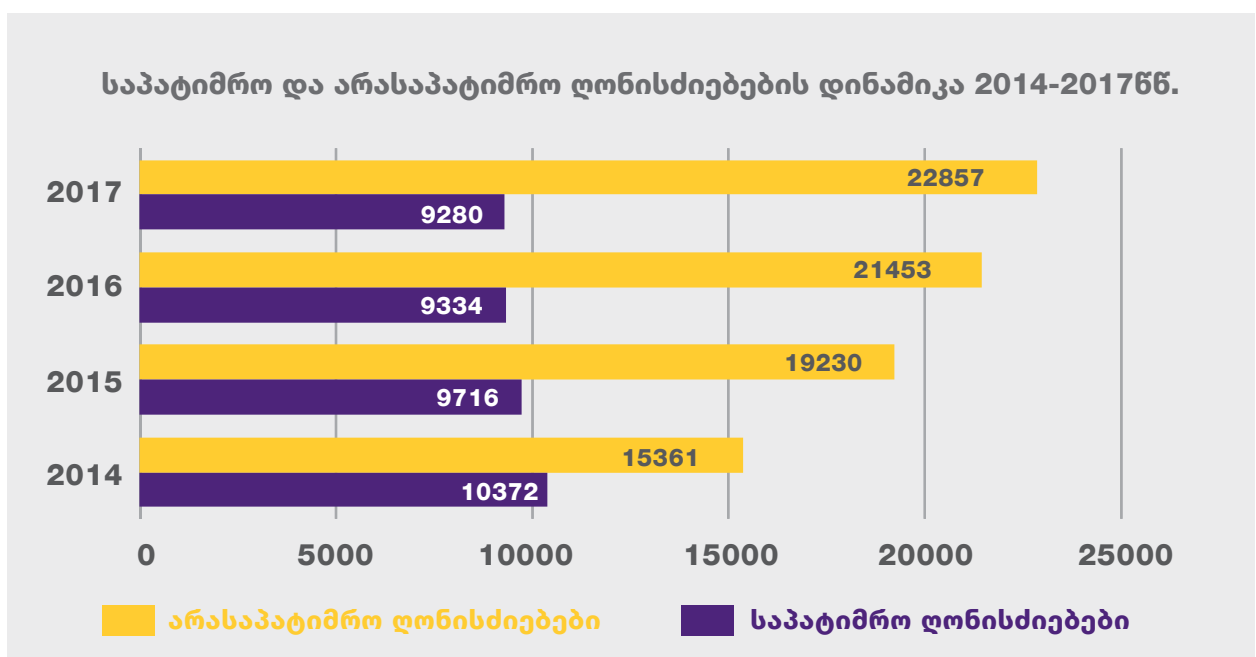

31 საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს სისტემის სტატისტიკის წლიური ანგარიშები 2014, 2015, 2016 და 2017 წლები;

ცხრილი 2

ცხრილი 3

მოწოდებული ინფორმაციის თანახმად, როგორც ალტერნატიული სასჯელის სახე, 2014-2017 წლებში არცერთი სამართლებრივი აქტი არ გამოცემულა იურიდიული პირისთვის საქმიანობის უფლების ჩამორთმევისა და გამასწორებელი სამუშაოს სახით დანიშვნასთან დაკავშირებით. სახელწმიფოს ოფიციალური ანგარიშებიდან იკვეთება, რომ არასაპატიმრო სასჯელებს შორის, ყველაზე მეტად, 2014-2017 წლებში გამოიყენებოდა თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა.

2.4. შეჯამება

ცალსახაა, რომ საერთაშორისო სტანდარტის შესაბამისად, საქართველოს სისხლის სამართლის სისტემა მოიცავს და საკანონმდებლო რეგულირების სფეროში აქცევს პირობითი მსჯავრისა და არასაპატიმრო სასჯელების აღსრულებას, როგორც ტრადიციული საპატიმრო სასჯელების ალტერნატიულ სახეს, რაც უდავოდ მისასაღმებელია. თუმცა, მნიშვნელოვანია, პირობითი სასჯელების გამოყენების ტენდენცია იყოს მნიშვნელოვნად მზარდი. აუცილებელია, სტატისტიკა მუშავდებოდეს საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად, რაც მონაცემებში, მინიმუმ, პრობაციონერთა სქესისა და სხვა მნიშვნელოვანი სტატუსების მითითებაში უნდა გამოიხატოს.

ნაწილი 3. პირობითი მსჯავრისა და არასაპატიმრო სასჯელების აღსრულების პროცესში ჩართული თანამშრომლები

3.1. საერთაშორისო სტანდარტი

„პერსონალი უნდა შეირჩეს წინასწარ დამტკიცებული კრიტერიუმების მიხედვით, რომელიც აქცენტირებული იქნება კეთილსინდისიერებაზე, პროფესიონალიზმსა და პერსონალურ შესაბამისობაზე იმ კომპლექსური სამუშაოსადმი რისი შესრულებისთვისაც არიან შერჩეულნი. ყველა თანამშრომელს ხელი უნდა მიუწვდებოდეს მისი ფუნქციებისა და პროფესიული მოვალეობების დონის შესაბამის განათლებასა და ტრენინგებზე. საბაზისო ტრენინგი უნდა იყოს უზრუნველყოფილი ყველა თანამშრომლისთვის, რაც მიზნად ისახავს საჭირო უნარ-ჩვევების, ცოდნისა და ღირებულებების ჩანერგვას. პერსონალი უნდა შეფასდეს აღიარებული წესით და მიენიჭოს კვალიფიკაცია, რომელიც ასახავს მის კომპეტენციას. ტრენინგებზე განსაკუთრებული ყურადღება უნდა გამახვილდეს იმ პრობაციონერებსა და საჭიროებისამებრ, იმ დაზარალებულებზე, რომელთაც გააჩნიათ გამოკვეთილი საჭიროებები ან შეიძლება იყვნენ განსაკუთრებით დაუცველნი“.³²

საერთაშორისო სტანდარტებით, არასაპატიმრო ღონისძიებების ეფექტური აღსრულების პროცესში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა თანამშრომლების კვალიფიკაციას და მათ მიერ დაკისრებული მოვალეობის ეფექტურად შესრულებას. ტოკიოს წესების მიხედვით, არასაპატიმრო ღონისძიებების აღსრულებისას თანამშრომლების შერჩევის პროცესში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა დისკრიმინაციის აკრძალვას რაიმე ნიშნით.³³

32 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია CM/Rec (2010)1 ნევრი სახელმწიფოებისადმი ევროსაბჭოს პრობაციის წესების შესახებ, 22; 23; 24; 28.

33 არასაპატიმრო ღონისძიებათა გამოყენების გაეროს სტანდარტული მინიმალური წესები (ტოკიოს წესები), მიღებულია გენერალური ასამბლეის 1990 წლის 14 დეკემბრის № 45/110 რეზოლუციით, წესი 15.1;

არასაპატიმრო ღონისძიებების აღსრულებაში ჩართულ პირებს უნდა ჰქონდეთ შესაბამისი პროფესიული კვალიფიკაცია და პრაქტიკული გამოცდილება. ეროვნულ კანონმდებლობაში ნათლად უნდა დაკონკრეტდეს პროფესიული მოთხოვნები. გარდა თავდაპირველ ეტაპზე არსებული პროფესიული მოთხოვნებისა, აუცილებელია, განისაზღვროს თანამშრომელთა სწავლებისა და პროფესიული შესაძლებლობების ზრდის შესაძლებლობა. კერძოდ, სამსახურის დაწყებამდე, მათ უნდა გაიარონ სწავლება, რომელიც მოიცავს ინსტრუქციებს არასაპატიმრო ღონისძიებათა ხასიათის შესახებ, ზედამხედველობის მიზნებისა და არასაპატიმრო ღონისძიებათა გამოყენების სხვადასხვა მოდელებს.³⁴

საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად, პირობითი სასჯელის აღსრულების ეფექტურობის შესწავლისას, აღსრულებაზე პასუხისმგებელი პირების პროფესიული კვალიფიკაციის მკაცრი კრიტერიუმის მოთხოვნა არსებითი წინაპირობაა. ამავდროულად, მნიშვნელოვანი ყურადღება უნდა გამახვილდეს თანამშრომელთა აყვანისა და მათი მომზადების პროცესში ქალთა და სხვადასხვა უმცირესობათა უფლებების სპეციფიკური ცოდნის შემოწმების კრიტერიუმზე.

3.2. ეროვნული კანონმდებლობა და პრაქტიკა

„არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულების წესისა და პრობაციის შესახებ“ საქართველოს კანონი განსაზღვრავს პრობაციის ეროვნული სააგენტოს სამსახურის სამართლებრივ სტატუსს, მოსამსახურეთა სოციალური და სამართლებრივი დაცვის გარანტიებს, პრობაციის ოფიცრის სამსახურებრივ მოთხოვნებს, სამსახურის ძირითად პრინციპებსა და სხვა მნიშვნელოვან საკითხებს.

თანამშრომელთა სამსახურში აყვანისა და მათი განათლების უზრუნველყოფის თავალსაზრისით, არსებითია 3 ძირითადი კომპონენტი: 1) ნათლად დაკონკრეტებული პროფესიული მოთხოვნები; 2) სამსახურებრივი მოვალეობის დაწყებამდე პროფესიული სწავლების უზრუნველყოფა; 3) რეგულარული და ხელმისაწვდომი განათლება/გადამზადება.

პრობაციის სააგენტოს შესაბამის ბიუროში პირობითი მსჯავრის აღსრულებაზე პასუხისმგებელი პირი არის პრობაციის ოფიცერი, რომელიც შეიძლება იყოს საქართველოს მოქალაქე უმაღლესი განათლებით, პროფესიის დაკონკრეტების გარეშე. კანონით მათთვის გარანტირებულია სამსახურში დანიშვნის შემდეგ უფლებამოსილების შესრულებამდე პროფესიული სწავლების კურსის გავლა და გამოცდის ჩაბარება.³⁵ რაც შეეხება პროფესიულ პრაქტიკულ გამოცდილებას, ამგვარი მოთხოვნა კანონმდებლობით არ არის გათვალისწინებული. კანონი, ასევე, არ ითვალისწინებს მუდმივი პროფესიული განათლება/გადამზადების შესაძლებლობას. სააგენტოში არსებული სარეაბილიტაციო პროგრამების სამმართველო, საჭიროების შემთხვევაში, გეგმავს და უზრუნველყოფს თანამშრომელთა პროფესიულ გადამზადებას.³⁶

საქართველოში არასაპატიმრო სასჯელთა და პირობითი მსჯავრის აღსრულების პროცესს წარმართავს არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულებისა და პრობაციის ეროვნული სააგენტო. სააგენტოში დასაქმებული თანამშრომლები პერიოდულად გადიან გადამზადებისა და კვალიფიკაციის ამაღლების ტრენინგებს. 2014 წელს ჩატარებულ ტრენინგებში სულ მონაწილეობდა სააგენტოს 500-მდე თანამშრომელი.³⁷ სულ ჩატარდა 11 დასახელების ტრენინგი.

34 არასაპატიმრო ღონისძიებათა გამოყენების გაეროს სტანდარტული მინიმალური წესები (ტოკიოს წესები), მიღებულია გენერალური ასამბლეის 1990 წლის 14 დეკემბრის № 45/110 რეზოლუციით, წესი 15.2-16.3;

35 არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულების წესისა და პრობაციის შესახებ საქართველოს კანონი, მუხლი 91 ;

36 პრობაციის სააგენტოს დებულება, მუხლი 13;

37 სიპ - არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულებისა და პრობაციის ეროვნული სააგენტოს მიერ 2014 წლის განმავლობაში განხორციელებული სამუშაოების ანგარიში;

2015 წელს სააგენტოს თანამშრომლებისათვის ჩატარდა 5 დასახელების ტრენინგი, რომლის ძირითადი თემები იყო: წინასასამართლო ანგარიშის შედგენა, ელექტრონული მონიტორინგი, შინაპატიმრობა, პრობაციონართა ერთიანი მონაცემთა ბაზის სრულყოფა, მსჯავრდებულთა ფსიქო-სოციალური რეაბილიტაცია, სასჯელის ინდივიდუალური დაგეგმვის მეთოდოლოგია და ეფექტური კომუნიკაციის დამყარება. 2016 წელს კვალიფიკაციის ასამაღლებელი 10 ტრენინგი და სასწავლო პროგრამა გაიარა პრობაციის ეროვნული სააგენტოს 498-მა თანამშრომელმა. 2017 წელს 14 ტრენინგი/სასწავლო პროგრამა გაიარა 368 თანამშრომელმა.

ტრენინგების თემები მრავალფეროვანია, ძირითადად კი უკავშირდება არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების, პერსონალური მონაცემების დაცვის, წინასასამართლო ანგარიშების მომზადებას, პატიმართა მოწყვლადი ჯგუფების მარეგულირებელ საერთაშორისო სტანდარტებს და სხვა.

საქართველოს კანონი „არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულების წესისა და პრობაციის შესახებ“ არ აკონკრეტებს არასაპატიმრო სასჯელების სუბიექტებს, როგორც არიან ქალები, მათ შორის ორსულები და ქალები მცირეწლოვანი შვილებით, ბავშვები, შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირები, ეთნიკური და სექსუალური უმცირესობი, განსხვავებული გენდერული იდენტობის მქონე პირები და ასევე, არ აკონკრეტებს მათ სპეციალურ საჭიროებებს. კანონის თანახმად, აღნიშნული საკითხები არც ოფიცერთა კვალიფიკაციისა და გამოცდილების აუცილებელ შემადგენელ ნაწილს არ წარმოადგენს. თუმცა, შესაძლებელია, ოფიცერთა გადამზადების დროს მოსამზადებელი სპეციალური სასწავლო კურსი მოიცავდეს ქალთა და უმცირესობათა თემატიკას და უზრუნველყოფდეს ამ მიმართულებით ოფიცერთა ცოდნის შემოწმებისა და გაუმჯობესების შესაძლებლობას. ამ თვალსაზრისით მოწოდებული ინფორმაცია ასახავს ზოგადად თანამშრომელთა გადამზადებას მოწყვლადი ჯგუფების მარეგულირებელ საერთაშორისო სტანდარტებთან დაკავშირებით. კერძოდ, 2015 წელს პრობაციის 478 თანამშრომლიდან ოთხმა გაიარა სასწავლო პროგრამა - „პატიმართა მოწყვლადი ჯგუფების მარეგულირებელი საერთაშორისო სტანდარტები და მათთან მუშაობის სპეციფიკა.“³⁸ თუმცა, შეუძლებელია დაკონკრეტდეს, თუ რა ჯგუფებზეა მასალა გათვლილი და რამდენად იყო აქცენტირებული ქალთა, ეთნიკურით სხვა სახის უმცირესობათა საჭიროებები სასწავლო კურსში. მიუხედავად ამისა, ცალსახაა, რომ კვალიფიციური კადრის მოზიდვისა და შემდგომი გადამზადებისთვის, უმჯობესია, კანონმა პრინციპების დონეზე მაინც განეროს, სამსახურში აყვანის დროს პრობაციონერთა სპეციალური საჭიროებების შესაბამისი პროფესიული ცოდნის კრიტერიუმები, რაც გაზრდიდა მაღალკვალიფიციური კადრის მოზიდვის შესაძლებლობას.

3.3. შეჯამება

ეროვნული კანონმდებლობის ანალიზმა აჩვენა, რომ ზოგადად, სისტემა ორიენტირებულია პირობითი მსჯავრისა და არასაპატიმრო სასჯელების აღსრულებაზე პასუხისმგებელ პირთა გადამზადებაზე. თუმცა, მნიშვნელოვან ხარვეზად შეიძლება დასახელდეს არაცხადი მოთხოვნები პროფესიონალთა საკვალიფიკაციო ჩარჩოს შესახებ. უმაღლესი იურიდიული განათლების კონკრეტიზაციის ნაკლებობა დასაქმების ადგილას სრულიად შეუსაბამო პროფესიის კანდიდატთა მოწვევის შესაძლებლობას იძლევა. მით უმეტეს, იმ დათქმით, რომ კანონმდებელი პრაქტიკული გამოცდილების კომპონენტს სავალდებულო მოთხოვნათა ჩამონათვალში არ მიუთითებს. ამავდროულად, სრულიად გაუგებარია, რა ტიპის ცოდნით უნდა იყოს აღჭურვილი პოტენციური დასაქმებული იმგვარ განსაკუთრებულად მნიშვნელოვან საკითხებზე, რომელიც ქალთა და უმცირესობათა უფლებების და განსხვავებული საჭიროებების გათვალისწინებას შეიძლება უკავშირდებოდეს.

დადებითად შეიძლება შეფასდეს საკანონმდებლო მოთხოვნა საქმიანობის დაწყებამდე სპეციალური სასწავლო კურსის გავლის შესახებ, თუმცა პრინციპები, რასაც აღნიშნული სწავლება უნდა დაეყრდნოს, კანონით არ არის გარანტირებული. შესაბამისად, მისი რელევანტურობა, ყველა შესაძლო შემთხვევაში, სასწავლო კურსის ორგანიზებაზე პასუხისმგებელ პირებზე იქნება დამოკიდებული, რაც სისტემის მდგრადობას ნაკლებად უწყობს ხელს. ასევე, არსებითად მნიშვნელოვანია, პერსონალის რეგულარული გადამზადება შესაბამისი საჭიროებების გათვალისწინებით.

ნაწილი 4. უმცირესობათა და ქალთა უფლებები

4.1. საერთაშორისო სტანდარტი

„პრობაციის ორგანოებმა სრულად უნდა მიიღონ მხედველობაში მსჯავრდებულთა ინდივიდუალური მახასიათებლები, გარემოებები, საჭიროებები, რათა უზრუნველყონ თითოეული პრობაციონერის საქმის სამართლიანად და კანონის დაცვით აღსრულება. პრობაციის ორგანოების მსჯავრდებულებთან მუშაობა (ინტერვენციები) უნდა განხორციელდეს ნებისმიერი საფუძვლით დისკრიმინაციის გარეშე, სქესის, რასის, კანის ფერის, ენის, რელიგიის, შეზღუდული შესაძლებლობის, სექსუალური ორიენტაციის, პოლიტიკური თუ სხვა შეხედულებების, ეროვნული და სოციალური წარმოშობის, ეთნიკური უმცირესობებისადმი მიკუთვნების, საკუთრების, დაბადებისა ან სხვა ნებისმიერი სტატუსის მიუხედავად.“³⁹

განრიდების ზომების და წინასწარი და საპატიმრო ალტერნატივების გენდერულად სპეციფიკური საშუალებები უნდა შემუშავდეს წევრი სახელმწიფოების სამართლებრივ სისტემებში, მრავალი ქალი დამნაშავის ვიქტიმიზაციის ისტორიისა და მათი მზრუნველობის პასუხისმგებლობის გათვალისწინებით. წესი 57. ქალი დამნაშავეები არ უნდა იქნან განცალკევებული მათი ოჯახებისაგან და საზოგადოებისაგან, წინასწარ მათი ისტორიის და ოჯახური კავშირების შესწავლის გარეშე. დანაშაულის ჩამდენი ქალების საქმის წარმოებისას გამოყენებულ უნდა იქნეს ალტერნატიული გზები, როგორიცაა განრიდების ღონისძიებები და წინასწარი და პატიმრობის ალტერნატივები, სადაც და როცა ეს შესაძლებელია. წესი 58. ორსული ქალებისთვის და ქალებისთვის, რომლებსაც ჰყავთ მათზე დამოკიდებული ბავშვები, უპირატესობა უნდა მიენიჭოთ არასაპატიმრო სასჯელების გამოყენებას, როდესაც და რა შემთხვევაშიც ეს შესაძლებელია. საპატიმრო სასჯელები გამოყენებული უნდა იქნას სერიოზული ან ძალადობრივი დანაშაულების დროს ან როდესაც ქალი წარმოადგენს განგრძობით საფრთხეს, და ისიც მხოლოდ ბავშვის ან ბავშვების ქვემარტივი ინტერესების გათვალისწინებით და ასეთი ბავშვებისთვის ზრუნვის უზრუნველყოფით.“⁴⁰

39 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია CM/Rec (2010)1 წევრი სახელმწიფოებისადმი ევროსაბჭოს პრობაციის წესების შესახებ, ძირითადი პრინციპი 4;

40 გაეროს წესები ქალ პატიმართა მოპყრობისა და მსჯავრდებულ ქალთა არასაპატიმრო ღონისძიებების შესახებ, რეზოლუცია 2010/16, „ბანგკოკის წესები“, წესი 64;

„პრობაციის ორგანოებმა უნდა უზრუნველყონ თავიანთი სერვისების ხელმისაწვდომობა უცხოელი მსჯავრდებულებისთვის, განსაკუთრებით მათი ზედამხედველობის და რეინტეგრაციის კუთხით. უცხოელი მოქალაქეები მათ მიერ პრობაციის სამუშაოს განხორციელებისას ინფორმირებული უნდა იყვნენ თავიანთი უფლებების შესახებ. რამდენადაც ეს შესაძლებელია უნდა გაგრძელდეს ან ჩამოყალიბდეს თანამშრომლობა უცხოელ მსჯავრდებულთა წარმომადგენელთა ქვეყნის პრობაციის სამსახურებთან, რათა კოორდინაცია გაეწიოს ზედამხედველობის სისტემას აღნიშნული პირის საკუთარ ქვეყანაში დაბრუნების შემდეგ. პრობაციის ორგანოებმა, ეროვნული ხელისუფლების თანხმობით, მიზნად უნდა დაისახონ იმ მსჯავრდებულებთან კონტაქტის დამყარება და მათი დახმარება, რომლებიც სხვა ქვეყანაში იყვნენ გასამართლებულები, აგრეთვე წაახალისონ ისინი, გაუწიონ სათანადო დახმარება მათი დაბრუნების შემდგომ.“⁴¹

თანასწორობის უზრუნველყოფისა და დისკრიმინაციის აკრძალვის პრინციპი ყველა საერთაშორისო სტანდარტისა და წესის მიხედვით, სისხლის სამართლის პოლიტიკის განხორციელების ერთ-ერთი საფუძველია. იმ დათქმით, რომ სისტემასთან კონფლიქტში მყოფი პირები, როგორც წესი, განსაკუთრებით მოწყვლადები არიან და აღდგენითი მართლმსაჯულების მიმართულებით დაგეგმილი მოქმედებები ორიენტირებულია მათი გამოსწორებისა და რესოციალიზაციისაკენ, არსებითად მნიშვნელოვანია, იმ პირთა წრის განსაზღვრა, როლებსაც განსხვავებული საჭიროებების გამო სპეციალური და მათზე ორიენტირებული რეგულაციები ესაჭიროებათ.

საერთაშორისო სტანდარტები განსაზღვრავს, რომ არასაპატიმრო ღონისძიებები დისკრიმინაციის გარეშე უნდა განხორციელდეს.⁴² ამასთან, პრობაციის ორგანოებმა სრულად უნდა გაითვალისწინონ მსჯავრდებულთა ინდივიდუალური მახასიათებლები, გარემოებები და საჭიროებები, რათა უზრუნველყოფილი იყოს თითოეული პრობაციონერის საქმის სამართლიანად და კანონის დაცვით აღსრულება. პრობაციის ორგანოებმა, ასევე, უნდა უზრუნველყონ თავიანთი სერვისების ხელმისაწვდომობა უცხოელი მსჯავრდებულებისათვის, განსაკუთრებით კი, მათი ზედამხედველობისა და რეინტეგრაციის მიმართულებით. უცხოელი მსჯავრდებულები ინფორმირებული უნდა იყვნენ თავიანთი უფლებების შესახებ. შეძლებისგან გამომდინარე, უნდა დამყარდეს კონტაქტი უცხო ქვეყნის მოქალაქის პრობაციის სამსახურთან, რათა კოორდინაცია გაეწიოს ზედამხედველობის სისტემას აღნიშნული პირის საკუთარ ქვეყანაში დაბრუნების შემდეგ.⁴³

საერთაშორისო სტანდარტები განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს ქალი დამნაშავეების საკითხს და მათ მიმართ არასაპატიმრო ღონისძიებების გამოყენების მნიშვნელობასა და პრინციპებს. ბანკოკის წესების თანახმად, სახელმწიფოებმა უნდა შეიმუშაონ საპატიმრო ალტერნატივების გენდერულად სპეციფიკური საშუალებები ქალი დამნაშავეების ვიქტიმიზაციის ისტორიისა და მათ მზრუნველობის პასუხისმგებლობის გათვალისწინებით.⁴⁴ ასევე, ქალი დამნაშავეების მიმართ არასაპატიმრო ღონისძიებების გამოყენებისას, ძირითადად, გათვალისწინებული უნდა იყოს შემდეგი გარემოებები:⁴⁵

- ქალი დამნაშავეები არ უნდა განცალკევდნენ ოჯახებისგან და საზოგადოებისგან, მათი ისტორიისა და ოჯახური კავშირების წინასწარი შესწავლის გარეშე;

41 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია CM/Rec (2010)1 ნევრი სახელმწიფოებისადმი ევროსაბჭოს პრობაციის წესების შესახებ, 63-65;

42 არასაპატიმრო ღონისძიებათა გამოყენების გაეროს სტანდარტული მინიმალური წესები (ტოკიოს წესები), მიღებულია გენერალური ასამბლეის 1990 წლის 14 დეკემბრის № 45/110 რეზოლუციით, წესი 2.2;

43 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაციით CM/Rec (2010) 1 ნევრი სახელმწიფოებისადმი ევროსაბჭოს პრობაციის წესების შესახებ, მიღებულია მინისტრთა კომიტეტის მიერ 2010 წლის 20 იანვარს მინისტრთა მოადგილეების 1075-ე სხდომაზე, წესი 4, 63-64;

44 წესები ქალ პატიმართა მოპყრობისა და მსჯავრდებულ ქალთა არასაპატიმრო ღონისძიებების შესახებ, ბანკოკის წესები, წესი 57;

45 წესები ქალ პატიმართა მოპყრობისა და მსჯავრდებულ ქალთა არასაპატიმრო ღონისძიებების შესახებ, ბანკოკის წესები, წესი 58, 60, 62, 64;

- შესაბამისი რესურსის გამოყენებით უნდა შეიქმნას შესაფერისი ალტერნატივები ქალი დამნაშავეებისთვის, რათა მოხდეს არასაპატიმრო ღონისძიებების იმ ღონისძიებებთან კომბინირება, რომელიც მიმართულია იმ ზოგადი პრობლემების მოსაგვარებლად, რომელიც უბიძგებს ქალებს კავშირი იქონიონ სისხლის სამართლის სისტემასთან;
- შესაბამისი ალტერნატივები შესაძლოა მოიცავდეს თერაპიულ კურსებს და საკონსულტაციო მომსახურებას ოჯახური ძალადობისა და სექსუალური ძალადობის მსხვერპლთათვის, შესაბამის მკურნალობას შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირებისათვის, საგანმანათლებლო და სასწავლო პროგრამებს დასაქმების პერსპექტივის გასაუმჯობესებლად;
- დანაშაულის პრევენციის მიზნით, უზრუნველყოფილი უნდა იყოს გენდერულად მგძნობიარე, განცდილი ტრავმის შესაბამისი და მხოლოდ ქალებისათვის განკუთვნილი ნარკოტიკებზე დამოკიდებულების სამკურნალო პროგრამები. აგრეთვე, განრიდებისა და სასჯელის ალტერნატიული ღონისძიებების გამოყენება;
- ორსული ქალებისთვის და ქალებისთვის, რომლებსაც ჰყავთ მათზე დამოკიდებული ბავშვები, უპირატესობა უნდა მიენიჭოს არასაპატიმრო სასჯელების გამოყენებას.

საერთაშორისო სტანდარტები განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს არასრულწლოვანი მსჯავრდებულების უფლების დაცვის გარანტიების შექმნას არასაპატიმრო ღონისძიებების აღსრულების პროცესში. პეკინის წესები განსაზღვრავს, რომ არასრულწლოვანთა საქმეების განხილვისას განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს არასრულწლოვნის შესახებ ინფორმაციის მოძიებას, მისი ინდივიდუალური მახასიათებლების შესახებ ანგარიშის მომზადებას, რაც უნდა გამოიყენებოდეს ზემოქმედების ზომის განსაზღვრისას. კერძოდ, უნდა გამოიკვლიოს გარემო-პირობები, რომლებშიც ცხოვრობს არასრულწლოვანი, ან გარემოებები, რომლებშიც ჩადენილი იყო სამართალდარღვევა, იმ მიზნით, რომ ხელი შეეწყოს გონივრული სასამართლო გადაწყვეტილების მიღებას.⁴⁶

პეკინის წესებით განსაზღვრულია ის ძირითადი პრინციპები, რომელსაც უნდა ეფუძნებოდეს არასრულწლოვნის მიმართ ზემოქმედების ზომის განსაზღვრა:⁴⁷

- ზემოქმედების ზომა ყოველთვის უნდა იყოს თანაზომიერი არა მხოლოდ სამართალდარღვევის გარემოებებსა და სიმძიმესთან, არამედ არასრულწლოვანის მდგომარეობასა და მოთხოვნილებებთან, აგრეთვე საზოგადოების მოთხოვნილებებთან;
- გადაწყვეტილება პირადი თავისუფლების შეზღუდვის შესახებ უნდა მიიღებოდეს მხოლოდ საკითხის გულმოდგინედ განხილვის შემდეგ და შეზღუდვები, შეძლებისდაგვარად, მინიმუმამდე უნდა იყოს დაყვანილი;
- არასრულწლოვან სამართალდამრღვევს არ უნდა წაერთვას თავისუფლება, თუ არ არის ცნობილი დამნაშავედ სერიოზული ქმედების ჩადენაში სხვა პირის მიმართ ძალადობის გამოყენებით ან სხვა სერიოზული სამართალდარღვევის არაერთჯერადად ჩადენაში;
- არასრულწლოვნის საქმის განხილვისას, გადამწყვეტ ფაქტორად უნდა მიიჩნეოდეს მისი კეთილდღეობის საკითხი.

საერთაშორისო სტანდარტებით მიხედვით, კანონთან კონფლიქტში მყოფი ბავშვების ინსტიტუციონალიზაცია მაქსიმალურად უნდა იქნას თავიდან აცილებული. მსგავსი გადაწყვეტილებების მიღების დროს, გათვალისწინებული უნდა იყოს არასრულწლოვანი მდებარეობითი სქესის დამნაშვის სქესიდან გამომდინარე დაუცველობა.⁴⁸

46 გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სტანდარტული მინიმალური წესები არასრულწლოვანთა სისხლის სამართლის ადმინისტრაციის შესახებ „პეკინის წესები“, წესი 16;

47 გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სტანდარტული მინიმალური წესები არასრულწლოვანთა სისხლის სამართლის ადმინისტრაციის შესახებ „პეკინის წესები“, წესი 17;

48 წესები ქალ პატიმართა მოპყრობისა და მსჯავრდებულ ქალთა არასაპატიმრო ღონისძიებების შესახებ, ბანკოკის წესები, წესი 65;

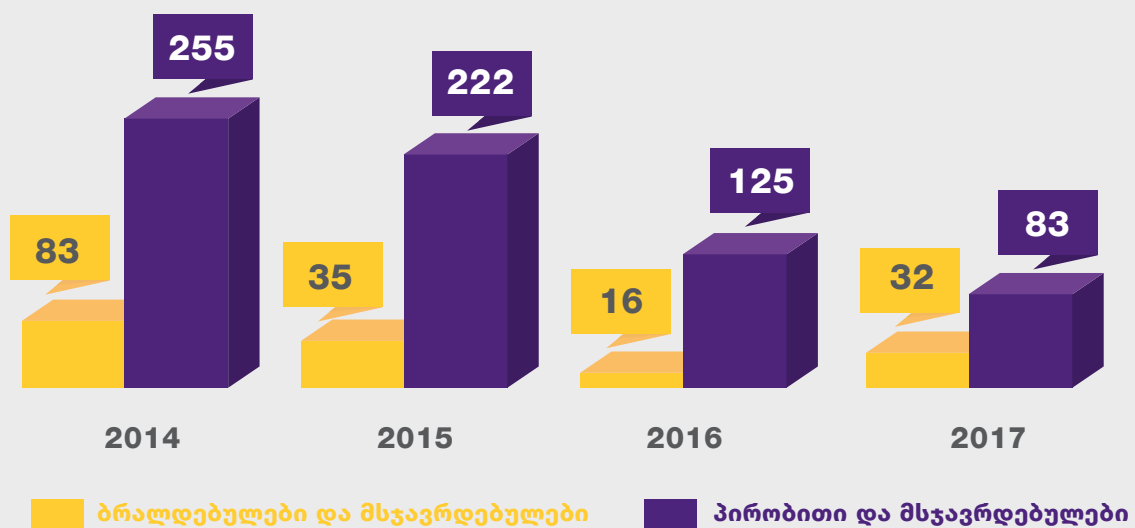
4.2. ეროვნული სტანდარტი და პრაქტიკა

საქართველოს კანონმდებლობა, ზოგადად, კრძალავს დისკრიმინაციას ნებისმიერი მოქმედების დროს. აღნიშნული პრინციპი კონსტიტუციურია და მას უნდა შეესაბამებოდეს ნებისმიერი სფეროს მარეგულირებელი კანონმდებლობა. თუმცა, დისკრიმინაციის აღმოფხვრის და შესაბამისად, თანასწორი მიდგომით სისხლის სამართლის პოლიტიკის განხორციელება, არ უნდა გულისხმობდეს მხოლოდ თანასწორთა შორის თანასწორი მოპყრობის პრინციპის განუხრელ დაცვას, არამედ თანასწორობისთვის, ხშირად, აუცილებელია სწორედ არსებითად განსხვავებულ სუბიექტებს კანონმდებელი თანასწორად არ მოეპყრას. აღნიშნული თეორიული მიდგომა პრაქტიკაში სპეციალური რეგულაციების არსებობით, განსხვავებული ყურადღებისა და საჭიროებების აუცილებელი გათვალისწინების ვალდებულებით აღსრულება. ქალთა, არასრულწლოვანთა და უმცირესობათა უფლებების უპირატესი დაცვა კანონმდებლობის იმპლიციტური რეგულაციებით არის შესაძლებელი, ისე როგორც ეს საერთაშორისო რეგულაციებშია აღწერილი.

ამ მიმართულებით, საქართველოს სამართლებრივ სივრცეში, უდავოდ, პროგრესულია არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსის სტანდარტები. მაგალითად, პრინციპი, რომ საპატიმრო სასჯელები უნდა გამოიყენებოდეს როგორც უკიდურესი ღონისძიება, რაც სრულ შესაბამისობაშია ბავშვის უფლებათა კონვენციასა და გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სხვა მარეგულირებელ ხელშეკრულებებთან. თუმცა, აუცილებელია, ასეთივე მაღალი სტანდარტით ხდებოდეს ბავშვთან დაკავშირებით არასაპატიმრო სასჯელების აღსრულება და ამ პროცესში მათი საჭიროებების მაქსიმალურად დაკმაყოფილება. ოფიციალური სტატისტიკა აჩვენებს, რომ საპატიმრო ღონისძიებების გამოყენება არასრულწლოვნების შემთხვევაში, 2014 წელთან შედარებით, მნიშვნელოვანდ არის შემცირებული. თუმცა, ამავე დროს, მცირდება პირობით მსჯავრდებულ არასრულწლოვანთა რაოდენობა (ცხრილი 4).

ცხრილი 4

საპატიმრო და არასაპატიმრო ღონისძიებების დინამიკა
არასრულწლოვანების შემთხვევაში 2014-2017 წწ.

რაც შეეხება ქალთა და უმცირესობების წარმომადგენელთა სპეციფიკის ასახვას, საქართველოს კანონმდებლობა, ძირითადად, ნეიტრალური მიდგომით გამოირჩევა. მაგალითად, სისხლის სამართლის კოდექსში პირობითი მსჯავრის დანიშვნის რეგულაციები არ მოიცავს მითითებას ზემოაღნიშნული ჯგუფების სპეციალურ ინტერესებთან დაკავშირებით. განსაკუთრებით ხილულია ამგვარი მიდგომა ქალებთან დაკავშირებით, რომლებსაც ჰყავთ მცირეწლოვანი შვილები. პირობითი მსჯავრის დანიშვნის დისკრეციული უფლების განხორციელების დროს, გაუგებარია, რამდენად ითვალისწინებს მოსამართლე ამგვარ ფაქტორებს. ასევე, მძიმე დანაშაულის ჩადენის მიუხედავად, კანონი პირდაპირ გამორიცხავს ბავშვის ჭეშმარიტი ინტერესის გათვალისწინებით, ქალებისთვის პირობითი სასჯელის დანიშვნის შესაძლებლობას, რაც ცალსახად ეწინააღმდეგება „ბანგკოკის წესებს“, რომლის თანახმადაც „საპატიმრო სასჯელები გამოყენებული უნდა იყოს სერიოზული ან ძალადობრივი დანაშაულების დროს ან როდესაც ქალი წარმოადგენს განგრძობით საფრთხეს, და ისიც მხოლოდ ბავშვის ან ბავშვების ჭეშმარიტი ინტერესების გათვალისწინებით და ასეთი ბავშვებისთვის ზრუნვის უზრუნველყოფით.“⁴⁹

პირობითი სასჯელისა და არასაპატიმრო სასჯელების დანიშვნის შემდგომ, პირთა ინდივიდუალური შეფასების განხორციელებისას და ინდივიდუალური გეგმის აღსრულების პროცესში, კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს ქალებისა და უმცირესობათა უფლებების უპირატესობას. საჭიროებების კვლევის ნეიტრალური მითითება ვერ დააკმაყოფილებს საერთაშორისო სტანდარტებით გარანტირებული სპეციალური რეგულაციების აუცილებლობას. ამგვარი ზოგადი მინიშნება, ასევე, შეუძლებელს ხდის, კონტროლდებოდეს, რამდენად სწორად შეფასდა კონკრეტული მსჯავრდებულის ჭეშმარიტი ინტერესები და შესაბამისად დაგეგმილი პროგრამული ღონისძიებების ადეკვატურობა.

პირობითი სასჯელის აღსრულების დროს ერთადერთი საკანონმდებლო მინიშნება, სადაც უმცირესობათა, კერძოდ კი შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა სპეციალური ინტერესია გათვალისწინებული, გვხვდება მსჯავრდებულის მიერ დადგენილი რეჟიმის დარღვევის დროს, რომელიც გამომდინარეობს შეზღუდული შესაძლებლობის სპეციფიკიდან. კერძოდ, „თუ მსჯავრდებული არის შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირი (პირი მყარი ფიზიკური, ფსიქიკური, ინტელექტუალური ან სენსორული დარღვევებით, რომელთა სხვადასხვა დაბრკოლებასთან ურთიერთქმედებამ, შესაძლოა, ხელი შეუშალოს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ამ პირის სრულ და ეფექტურად მონაწილეობას სხვებთან თანაბარ პირობებში), ან ხანდაზმულობის ასაკს მიღწეული პირი (ქალი – 65 წლიდან, მამაკაცი – 70 წლიდან), პრობაციის ეროვნული სააგენტოს უფროსთან წერილობითი შეთანხმებით, მსჯავრდებულს შესაძლებელია შეუმსუბუქდეს დადგენილი რეჟიმი. აღნიშნული პროცედურა მოიცავს 3 თვეში ერთხელ პრობაციის ბიუროში გამოცხადების ვალდებულებას, ხოლო თუ შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე მსჯავრდებულს დამოუკიდებლად გადაადგილება არ შეუძლია, პრობაციის ოფიცერი მსჯავრდებულზე ზედამხედველობას განახორციელებს მის საცხოვრებელ ადგილას, არანაკლებ 3 თვეში ერთხელ გამოცხადებით.“⁵⁰

არცერთ საკანონმდებლო და კანონქვემდებარე აქტში არ გვხვდება სპეციალური მინიშნება სექსუალური ორიენტაციის და გენდერული იდენტობის, ასევე, ეთნიკური ნიშნით უმცირესობათა და უცხოელთა სპეციალური საჭიროებების გათვალისწინების ვალდებულებაზე. კანონმდებლობა პირობით მსჯავრდებულთა ამ ჯგუფების მიმართ სრულიად ნეიტრალურია, რაც ეწინააღმდეგება საერთაშორისო სტანდარტებს.

რაც შეეხება სტატისტიკას, როგორც უკვე აღინიშნა, სისტემა საერთოდ არ ამუშავებს პირობით მსჯავრდებულთა სტატისტიკას რელიგიური, ეთნიკური კუთვნილების, სექსუალური

49 წესები ქალ პატიმართა მოპყრობისა და მსჯავრდებულ ქალთა არასაპატიმრო ღონისძიებების შესახებ, წესი 64;

50 არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულების წესისა და პრობაციის შესახებ საქართველოს კანონი, მუხლი 12 (41);

ორიენტაციისა და გენდერული იდენტობის, უცხო ქვეყნის მოქალაქეობისა და შეზღუდული შესაძლებლობის შესახებ.⁵¹ სეგრეგირებული სტატისტიკის გარეშე კი, შეუძლებელია დავასკვნათ, რომ სისხლის სამართლის პოლიტიკა პირობითი მსჯავრის დანიშვნისა და მისი აღსრულების დროს არის საჭიროებებზე ორიენტირებული, სრული და მრავალფეროვანი, რადგან მინიმუმ, გაურკვეველია, ამ კატეგორიის პირთა რაოდენობა სისტემაში.

უმცირესობათა უფლებრივი მდგომარეობის გაუმჯობესებასთან დაკავშირებით, ასევე, პრობლემურია შესაბამის კვლევებზე დაყრდნობით განხორციელებული ცვლილებები და გატარებული პრაქტიკა არასაპატიმრო ღონისძიებების აღსრულების პროცესში. 2016 წელს საქართველოში ჩატარებული კვლევის თანახმად, რომლის ერთი ნაწილი ეთმობოდა ქალ მსჯავრდებულებთან პირობითი მსჯავრისა და არასაპატიმრო სასჯელების გამოყენების მაჩვენებლსა და აღსრულების პროცესს, 2013 წელს პრობაციონერ ქალთა მაჩვენებლის შემცირება გამოწვეული იყო 2012 წელს განხორციელებული ცვლილებით, რომელიც ეხებოდა სისხლის სამართლის პოლიტიკის ცვლილებას. თუმცა, კვლევამ აჩვენა, რომ აღნიშნულ სფეროში სამართლებრივ ანალიზზე დაფუძნების გარეშე მიღებულმა პოლიტიკურმა გადაწყვეტილებამ გრძელვადიან პერსპექტივაში ვერ მოგვცა გაუმჯობესებული მაჩვენებელი. აღნიშნული კი, გამოიწვია იმან, რომ ცვლილებამდე არ ჩატარებულა შესაბამისი სამართლებრივი ანალიზი. კვლევამ ასევე გამოავლინა, რომ პრობაციის ეროვნულ სააგენტოში ხორციელდება სხვადასხვა ტიპის პროგრამები, განსაკუთრებით ქალთა გენდერულ-სპეციფიკურ საჭიროებებთან დაკავშირებით. ამ მხრივ, საკმაოდ დიდია სარეზილიტაციო პროგრამების სამმართველოს როლი. თუმცა, აღნიშნული პროგრამები არ არის საკმარისი და ვერ პასუხობს არსებულ საჭიროებებს.

კვლევამ ასევე გამოავლინა, რომ პრობაციის ეროვნული ბიუროს ყველა ბიუროში, პრობაციონერებთან მუშაობა ხორციელდება რისკებისა და საჭიროებების შეფასებისა და სასჯელის მოხდის ინდივიდუალური დაგეგმვის მეთოდოლოგიით. აღსანიშნავია, რომ კვლევის შედეგების მიხედვით, პირები, რომლებიც პირობითი მსჯავრს იხდიდნენ, არ არიან ჩართულები ინდივიდუალური დაგეგმვის პროცესში. 2014 წელს ინდივიდუალური დაგეგმვის პროცესში ჩართულმა მხოლოდ 12%-მა ისარგებლა სარეზილიტაციო მომსახურებით, ხოლო 2015 წელს - 19%-მა. შესაბამისად, გაურკვეველია, რას მოიცავს ინდივიდუალური დაგეგმვის პროცესი, თუ პირი არ ჩაერთვება შესაბამის სარეზილიტაციო მომსახურებაში.⁵²

სახელწმიფოს ოფიციალური სტატისტიკური ანგარიშებიდან იკვეთება, რომ არასაპატიმრო ღონისძიებებში ჩართული პირების რესოციალიზაციისკენ მიმართული ღონისძიებები სრულად ვერ ფარავს ყველას საჭიროებებს და წლების მიხედვით, რესოციალიზაციაში ჩართული პირების რაოდენობა, გარკვეულ შემთხვევებში, მცირდება კიდევ. კერძოდ, 2014 წელს რესოციალიზაციის პროგრამებში ჩართული იყო პირობითი მსჯავრდებულების 31%, 2015 წელს აღნიშნული მაჩვენებელი მკვეთრად გაუმჯობესდა და შეადგინა 55%. თუმცა, შემდეგ წლებში კვლავ შეიმჩნევა შემცირების მაჩვენებელი. 2016 წელს რესოციალიზაციის პროგრამებში ჩართო პირობითი მსჯავრდებულთა 32%, ხოლო 2017 წელს - 26%. ძალიან დაბალია პირობითი მსჯავრდებულთა დასაქმების მაჩვენებელი და ამავე დროს ზრდის ნაცვლად, თითქმის, ყოველწლიურად მცირდება დასაქმებულთა რაოდენობა. კერძოდ 2014 წელს დასაქმებული იყო პირობითი მსჯავრდებულთა 0.9%, 2015 წელს - 0.6%, 2016 წელს - 0.7%, ხოლო 2017 წელს - 0.5%⁵³.

51 წერილი # MOC 41800882734, 25/09/2018;

52 ქელბაქიანი ანტონ, კვლევა „ქალთა გენდერულ-სპეციფიკური საჭიროებები საქართველოს სისხლის სამართლის სისტემაში“, 2016 წელი, გვ. 96-111;

53 საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს სისტემის სტატისტიკის წლიური ანგარიშები 2014, 2015, 2016 და 2017 წლები;

საქართველოს კანონმდებლობა უცხო ქვეყნის მოქალაქეთა მიმართ, პირობითი სასჯელების აღსრულების თვალსაზრისით და ამ მიმართულებით სხვადასხვა სარეაბილიტაციო ღონისძიებებისა თუ საერთაშორისო თანამშრომლობის კუთხით, ნეიტრალურია. მთავარ კანონში, რომელიც არეგულირებს არასაპატიმრო სასჯელების აღსრულებისა და პრობაციის წესს უცხოელ მსჯავრდებულებსა და პირებზე, რომლებიც სხვა ქვეყანაში გასამართლდნენ, სპეციალური ჩანაწერები არ მოიძებნება. ამავდროულად, ინდივიდუალური შეფასების დროს, ეროვნება და მოქალაქეობა არის შეფასების ერთ-ერთი კრიტერიუმი, თუმცა, დანიშნულება და გამოყენება უცნობია.

პრობაციის ეროვნული სააგენტოდან გამოთხოვილ იქნა ინფორმაცია იმ პროცედურების შესახებ, რომელიც საერთაშორისო სტანდარტების მოთხოვნების შესაბამისად, უნდა გამოიყენებოდეს უცხო ქვეყნის მოქალაქეთა მიმართ პირობითი მსჯავრის ანდა სხვა არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულების დროს, მათ შორის, კომუნიკაცია მსჯავრდებულთა წარმოშობის ქვეყნებთან. მოწოდებული ინფორმაციის თანახმად, პრობაციის ეროვნულ სააგენტოში მსგავსი პროცედურები არ არსებობს.⁵⁴

ზემოაღნიშნული ინფორმაცია, ცალსახად, კრიტიკულად შეიძლება შეფასდეს, რადგან ის ეწინააღმდეგება საერთაშორისო სტანდარტებს უცხო ქვეყნის მოქალაქეთა მიმართ სასჯელის დანიშვნის და მისი აღსრულების შესახებ. ცალსახაა, რომ საკანონმდებლო სრულყოფის თვალსაზრისით და იმისათვის, რომ ეროვნული რეგულაციები ჰარმონიული იყოს საერთაშორისო სტანდარტებთან, მნიშვნელოვანია, სპეციალური წესი გაიწეროს კანონმდებლობაში.

4.3. შეჯამება

საქართველოს კანონმდებლობა სრულიად მოუმზადებელია ქალთა და უმცირესობათა უფლებების გარანტირების კუთხით და ის ვერ აკმაყოფილებს ფორმალურ კრიტერიუმსაც კი, რაც პრინციპულად მნიშვნელოვანია და ასახულია საერთაშორისო რეგულაციებში. სრულიად ნეიტრალურია სისხლის სამართლის პოლიტიკა და მარეგულირებელი ჩარჩო დოკუმენტები უმცირესობათა და განსაკუთრებით, სექსუალური და გენდერული იდენტობით განსხვავებული პირობითი მსჯავრდებულების უფლებრივი თვალსაზრისით. პრაქტიკულად, შესაბამისი კანონმდებლობაში არცერთი მითითება, რომელიც შეიძლება ეხებოდეს აღნიშნულ ჯგუფებს, არ გვხვდება. სისხლის სამართლის კოდექსი იმპერატიულად გამორიცხავს მძიმე დანაშაულებისთვის პირობითი სასჯელების გამოყენებას. მაგალითად, ქალებისთვის, რომელთაც ჰყავთ შვილები, იმ შემთხვევაშიც კი, როცა ამგვარი სასჯელის გამოყენება ბავშვთა ქეშმარიტი ინტერესია და არ ეწინააღმდეგება სასჯელის მიზნის მიღწევას. აღნიშნული მიმართულებით, კანონმდებლობა შეუსაბამოა „ბანგკოკის წესებთან“.

უცხო ქვეყნის მოქალაქეებთან და სხვა ქვეყანაში გასამართლებულ პირებთან დაკავშირებით, საერთაშორისო სტანდარტი ცალსახად მიუთითებს კონკრეტული მოქმედებების, საქმიანი კავშირების პრაქტიკის არსებობის ვალდებულებაზე პირობითი მსჯავრის აღსრულების დროს. ამგვარი რეგულაციები სრულიად მოუწესრიგებელია ეროვნული სამართალით.

54 წერილი # MOC 41800882734, 25/09/2018;

ნაწილი 5. პირობითი მსჯავრის დროს რისკებისა და საჭიროებების შეფასება, ინდივიდუალური დაგეგმვა

5.1. საერთაშორისო სტანდარტი

„იმის მიხედვით, თუ რამდენად იძლევა ამის შესაძლებლობას ეროვნული სამართლებრივი სისტემა, პრობაციის ორგანოებს შეუძლიათ მოამზადონ ანგარიში ცალკეული ბრალდებული პირის შესახებ, რათა საჭიროებისამებრ დაეხმარონ სასამართლო ხელისუფლების ორგანოებს გადაწყვეტილების მიღებაში სისხლისსამართლებრივი დევნის წარმოების ან შესაბამისი სასჯელის ან სხვა ღონისძიების შეფარდების თაობაზე. ასეთ შემთხვევაში პრობაციის ორგანოები რეგულარულად უნდა უკავშირდებოდნენ სასამართლო ხელისუფლების ორგანოებს იმ გარემოებების თაობაზე, სადაც ასეთი ანგარიში შესაძლოა საჭირო იყოს. ამგვარი ანგარიში უნდა იყოს დაფუძნებული პირველ წყაროზე და რამდენადაც ეს შესაძლებელია, გადამოწმებული და განახლებული იყოს სასამართლო პროცესის მსვლელობისას. განსასჯელებს უნდა მიეცეთ შესაძლებლობა ჩართული იყვნენ ანგარიშის შედგენაში და მათი მოსაზრება, ასეთის არსებობის შემთხვევაში, აისახოს ანგარიშში. აგრეთვე ანგარიშის შინაარსი უნდა გაეცნოთ მათ და/ან მათ წარმომადგენელს.“⁵⁵

27

პირობითი მსჯავრისა და არასასაბჭოთაო სასჯელების აღსრულების პროცესში მსჯავრდებულთა (მათ შორის მოწყვლადი ჯგუფების) უფლებები ფორმალურად

„ზედამხედველობის განხორციელებამდე და მის განმავლობაში, საჭიროებისამებრ, უნდა მოხდეს მსჯავრდებულთა შეფასება თითოეული საქმის სისტემატური და ძირეული შესწავლის საფუძველზე, რაც მოიცავს რისკის, პოზიტიური ფაქტორებისა და საჭიროებების განსაზღვრას, იმ ინტერვენციების დადგენას, რომელიც აუცილებელია ამ საჭიროებების დასაკმაყოფილებლად, აგრეთვე ამ ჩარევისადმი სამართალდამრღვევის პასუხისმგებლობის განსაზღვრას. სადაც შესაძლებელია, მსჯავრდებულმა აქტიური წვლილი უნდა შეიტანოს შეფასებაში, რაც გულისხმობს ანგარიშის განვას მისი მოსაზრებებისა და მისწრაფებებისადმი, აგრეთვე მისი პიროვნების ძლიერი მხარეების და შემდგომი დანაშაულის ჩადენის თავიდან აცილების პასუხისმგებლობისადმი. შეფასება განგრძობადი პროცესია და მისი სიზუსტე და შესაბამისობა პერიოდულად უნდა გადაისინჯოს. შეფასება რეკომენდებულია: ა) შესაფერისი სასჯელის ან სხვა ღონისძიების განსაზღვრისას, ან როდესაც განიხილება ფორმალური სისხლის სამართლის სისტემიდან პირის განრიდება; ბ) ზედამხედველობის პერიოდის დასაწყისში; გ) როდესაც რამე განსაკუთრებული ცვლილებები ხდება სამართალდამრღვევის ცხოვრებაში; დ) როდესაც განიხილება ზედამხედველობის დონის და ხასიათის შეცვლა; ე) ზედამხედველობის ღონისძიების დასრულებისას. სათანადოდ უფლებამოსილმა ორგანოებმა უნდა მოამზადონ ყველა სასჯელის და ღონისძიების აღსრულების სამუშაო გეგმა. ეს გეგმა უნდა იყოს სახელმძღვანელო პრობაციის ორგანოების მუშაობის პროცესში. გეგმა ეხმარება პერსონალს დასახული მიზნების შესრულების შეფასებაში. გეგმა შეძლებისდაგვარად განხილული და შეთანხმებული უნდა იყოს მსჯავრდებულთან. სამუშაო გეგმა უნდა დაეფუძნოს პირველ შეფასებას და მასში უნდა აისახოს ღონისძიებები, რომლებიც მომავალში იქნება განხორციელებული.“⁵⁶

55 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია CM/Rec (2010)1, წევრი სახელმწიფოებისადმი ევროსაბჭოს პრობაციის წესების შესახებ, ნაწილი 6, სასჯელის შეფარდებამდე მომზადებული ანგარიშები, 42-44;

56 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია CM/Rec (2010)1 წევრი სახელმწიფოებისადმი ევროსაბჭოს პრობაციის წესების შესახებ, ნაწილი 6, სასჯელის შეფარდებამდე მომზადებული ანგარიშები, 66-75;

საერთაშორისო სტანდარტების თანახმად, არასაპროსო სასაქონლო ადსრულების პროცესში, ყველა სასაქონლო და ღონისძიებასთან მიმართებით კომპეტენტურმა ორგანოებმა უნდა შემუშაონ სამუშაო გეგმა. ის წარმოადგენს დამხმარე ინსტრუმენტს როგორც ზედამხედველობის განმახორციელებელი ორგანოსათვის, ისე მსჯავრდებულისათვის, რათა დანახული იყოს დასახული მიზნის მიღწევის პროგრესი. გეგმა განხილული და შეთანხმებული უნდა იყოს მსჯავრდებულთან და ეფუძნებოდეს პირველადი შეფასების შედეგებს. განახლებული შეფასების შემთხვევაში უნდა ხდებოდეს გეგმის გადასინჯვა.⁵⁷

დაგეგმვის პროცესი უნდა ითვალისწინებდეს როგორც საზოგადოების, ასევე მსჯავრდებულისა და დაზარალებულის საჭიროებებსა და უფლებებს. დაგეგმვისას გამოყენებული პირობები უნდა იყოს პრაქტიკული, ზუსტი და მაქსიმალურად ცოტა. ისინი მიზნად უნდა ისახავდეს მსჯავრდებულის დანაშაულებრივი ქცევის განმეორების აღბათობის შემცირებას, მისი სოციალური ინტეგრაციის შესაძლებლობის გაზრდასა და დაზარალებულის საჭიროებების გათვალისწინებას. ისევე როგორც შეფასების პროცესში, საერთაშორისო სტანდარტების მიხედვით, მნიშვნელოვანია მსჯავრდებულის ინფორმირება განსახორციელებელი ღონისძიებების შესახებ, რომელიც შეიძლება მიენდოს როგორც ზეპირი, ისე წერილობითი ფორმით.⁵⁸

არასაპროსო ღონისძიებების აღსრულების პროცესი ითვალისწინებს პრობაციის ორგანოების მიერ ინტერვენციული ღონისძიებების დაგეგმვას. ინტერვენციის ღონისძიებები მიზნად უნდა ისახავდეს მსჯავრდებულთა რეაბილიტაციას და ახალი დანაშაულის თავიდან აცილებას. ამგვარი ღონისძიებები უნდა ეყრდნობოდეს მულტიდისციპლინურ მიდგომას, რომლის შესახებაც მსჯავრდებულები წინასწარ უნდა იყვნენ სათანადოდ ინფორმირებულები და ყველაფერი უნდა გაკეთდეს იმისათვის, რომ ისინი აქტიურად ჩაერთონ ასეთ ღონისძიებებში⁵⁹.

ინტერვენციის ღონისძიებები უნდა განხორციელდეს შესაბამისად მომზადებული და პრაქტიკული გამოცდილების მქონე პროფესიონალების მიერ.⁶⁰ მიუხედავად იმისა, რომ ინტერვენციის ღონისძიებები ითვალისწინებს მულტიდისციპლინურ მიდგომას, როცა არასაპროსო სასაქონლო ადსრულების პროცესში ჩართულია რამდენიმე პროფესიონალი, უნდა არსებობდეს ერთი პასუხისმგებელი თანამშრომელი, რომლის ამოცანაც იქნება - შეაფასოს, შეიმუშაოს და კოორდინაცია გაუწიოს სამუშაო გეგმას, უზრუნველყოს მსჯავრდებულთან შესაბამისი კონტაქტი და მის მიერ დაკისრებული პირობების შესრულება.⁶¹

საერთაშორისო სტანდარტების თანახმად, ბრალდებულის შეფასება სასურველია მოხდეს ყველაზე ადრეულ ეტაპზე, რაც სასამართლოში საქმის განხილვამდე ან/და განხილვის ეტაპს გულისხმობს. აღნიშნული სტანდარტის მიზანია სახელმწიფოს შესაბამისმა ორგანოებმა სასამართლოს მისცენ შესაძლებლობა სამართალდამრღვევის პიროვნების, მისი წარსულისა და სხვა მნიშვნელოვანი მახასიათებლების გათვალისწინებით, განსაზღვროს ყველაზე პროპორციული და სამართლიანი სასაქონლო ჩადენილი დანაშაულისთვის. მოკვლევის ანგარიშები განსაკურებით მნიშვნელოვანია ქალების, ბავშვებისა და სხვადასხვა უმცირესობათა

57 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაციით CM/Rec (2010) 1 წევრი სახელმწიფოებისადმი ევროსაბჭოს პრობაციის წესების შესახებ, მიღებულია მინისტრთა კომიტეტის მიერ 2010 წლის 20 იანვარს მინისტრთა მოადგილეების 1075-ე სხდომაზე, წესი 72-75;

58 არასაპროსო ღონისძიებათა გამოყენების გაეროს სტანდარტული მინიმალური წესები (ტოკიოს წესები), მიღებულია გენერალური ასამბლეის 1990 წლის 14 დეკემბრის № 45/110 რეზოლუციით, წესი 12.1-12.4;

59 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაციით CM/Rec (2010) 1 წევრი სახელმწიფოებისადმი ევროსაბჭოს პრობაციის წესების შესახებ, მიღებულია მინისტრთა კომიტეტის მიერ 2010 წლის 20 იანვარს მინისტრთა მოადგილეების 1075-ე სხდომაზე, წესი 76-79;

60 არასაპროსო ღონისძიებათა გამოყენების გაეროს სტანდარტული მინიმალური წესები (ტოკიოს წესები), მიღებულია გენერალური ასამბლეის 1990 წლის 14 დეკემბრის № 45/110 რეზოლუციით, წესი 13.2;

61 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაციით CM/Rec (2010) 1 წევრი სახელმწიფოებისადმი ევროსაბჭოს პრობაციის წესების შესახებ, მიღებულია მინისტრთა კომიტეტის მიერ 2010 წლის 20 იანვარს მინისტრთა მოადგილეების 1075-ე სხდომაზე, წესი 80;

წარმომადგენელი სამართალდამრღვევების საქმის განხილვის დროს, სადაც შესაძლოა, განსხვავებული მიდგომის გამოყენება მიზანშეწონილი აღმოჩნდეს მათი იდენტობის და სხვა სახის უნიკალური მახასიათებლების გამო.

თავდაპირველად, შეფასება უნდა განხორციელდეს ზედამხედველობის განხორციელებამდე და თითოეული საქმის შემთხვევაში, უნდა იყოს სისტემური და ძირეული. აღნიშნულ ეტაპზე, საერთაშორისო სტანდარტების მიხედვით, ხაზგასმულია მსჯავრდებულების შეფასების პროცესში აქტიური ჩართვის მნიშვნელობა. აღნიშნული გულისხმობს მსჯავრდებულის მოსაზრებისა და მისწრაფებებისადმი ანგარიშის გაწევას, მისი ძლიერი მხარეების იდენტიფიცირებას, რაც შეიძლება გამოყენებული იყოს შემდგომში დანაშაულის ჩადენის თავიდან აცილების პასუხისმგებლობის გამოსამუშავებლად. მუდმივად უნდა ხდებოდეს მათი ინფორმირება შეფასების პროცესისა და შედეგების შესახებ.⁶²

შეფასება უნდა განხორციელდეს შესაბამისი კომპეტენციის მქონე პროფესიონალების მიერ. მათ გავლილი უნდა ჰქონდეთ ტრენინგები შეფასების ჩატარების პროცედურების შესახებ, რათა მოხდეს შეფასების ინსტრუმენტის გამოყენება პროფესიული გადანყვეტილების მიღებისას.⁶³

არასრულწლოვანი მსჯავრდებულების შემთხვევაში, საერთაშორისო სტანდარტების თანახმად, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება რისკებისა და საჭიროებების შეფასებას, ინდივიდუალური დაგეგმვის პროცესს. პეკინის წესების მიხედვით, სახელმწიფოების ძალისხმევა მიმართული უნდა იყოს არასრულწლოვანთა მიმართ სამართალწარმოების სისტემის ჩარჩოებში რეგულარული შეფასებითი გამოკვლევების მექანიზმის შესაქმნელად და შესაბამისი მონაცემებისა და ინფორმაციის შეგროვებისა და ანალიზისთვის მართლმსაჯულების წარმოების სისტემის სათანადო შეფასებისა და შემდგომი სრულყოფისა და რეფორმისთვის.⁶⁴

*„პრობაციის ორგანოებს უნდა ჰყავდეთ საკმარისი რაოდენობის პერსონალი, რათა ეფექტურად განახორციელონ თავიანთი საქმიანობა. პერსონალის თითოეულ წევრს უნდა ჰქონდეს საქმეთა ის რაოდენობა, რაც მას საშუალებას მისცემს, ეფექტურად და ჰუმანურად გაუწიოს ზედამხედველობა და დახმარება პრობაციონერებს, ხოლო სადაც საჭიროა, იმუშაოს მათი ოჯახის წევრებთან და დაზარალებულებთან.“*⁶⁵

სისხლის სამართლის აღდგენითი მართლმსაჯულების პრინციპიდან გამომდინარე, სისტემა ორიენტირებული უნდა იყოს, რომ ადამიანებს, რომლებმაც დანაშაულის ჩადენის გამო მორალური, ფინანსური თუ ფიზიკური ზიანი განიცადეს, შეუმსუბუქოს აღნიშნული ზიანი. სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების პროცესში დაზარალებულთა მხარდაჭერა მათი უფლებრივი გაძლიერებით, ემოციური და ფინანსური მხარდაჭერით, აგრეთვე, სასჯელის აღსრულების დროს სხვადასხვა პროგრამებით მომსახურებაში შეიძლება გამოიხატოს.

62 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაციით CM/Rec (2010) 1 წევრი სახელმწიფოებისადმი ევროსაბჭოს პრობაციის წესების შესახებ, მიღებულია მინისტრთა კომიტეტის მიერ 2010 წლის 20 იანვარს მინისტრთა მოადგილეების 1075-ე სხდომაზე, წესი 67, 68, 70, 81, 82, 83, 84;

63 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაციით CM/Rec (2010) 1 წევრი სახელმწიფოებისადმი ევროსაბჭოს პრობაციის წესების შესახებ, მიღებულია მინისტრთა კომიტეტის მიერ 2010 წლის 20 იანვარს მინისტრთა მოადგილეების 1075-ე სხდომაზე, წესი 71;

64 გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სტანდარტული მინიმალური წესები არასრულწლოვანთა სისხლის სამართლის ადმინისტრაციის შესახებ „პეკინის წესები“, წესი 30.3;

65 გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სტანდარტული მინიმალური წესები არასრულწლოვანთა სისხლის სამართლის ადმინისტრაციის შესახებ „პეკინის წესები“, წესი 29;

5.2. ეროვნული კანონმდებლობა და პრაქტიკა

საქართველოს კანონმდებლობა შედარებით მაღალ სტანდარტს აწესებს არასრულწლოვანთა საქმეების განხილვის დროს. კერძოდ, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსის მე-14 მუხლი სასამართლოს მიუთითებს, რომ ბავშვთა საქმეების განხილვისას, ყურადღება უნდა გამახვილდეს პიროვნების სოციალურ თუ სხვა სახის მახასიათებლებზე ინდივიდუალური მიდგომის გარანტიით - „არასრულწლოვნის მიმართ გადაწყვეტილების მიღებისას გათვალისწინებულ უნდა იქნას მისი ინდივიდუალური მახასიათებლები: ასაკი, განვითარების დონე, ცხოვრების, აღზრდისა და განვითარების პირობები, განათლება, ჯანმრთელობის მდგომარეობა, ოჯახური ვითარება და სხვა გარემოებები, რომლებიც არასრულწლოვნის ხასიათისა და ქცევის თავისებურებების შეფასების და მისი საჭიროებების განსაზღვრის შესაძლებლობას იძლევა“. აღნიშნული სტანდარტის დაცვის მიზნით, პრობაციის ეროვნული სააგენტო, არასრულწლოვნისთვის სასჯელის დანიშვნისას, უზრუნველყოფს ბავშვის ინდივიდუალური შეფასების ანგარიშის მომზადებას.⁶⁶ კანონთან კონფლიქტში მყოფი ბავშვების ინდივიდუალური შეფასების ანგარიშის შედგენის მიზანია, ბავშვის სოციალური გარემოს, მისი უნარებისა და ინდივიდუალური საჭიროებების შესწავლა, რაც ხელს უწყობს მოსამართლეს არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესებზე დაფუძნებული ობიექტური სასჯელის შეფარდებაში. ამგვარი ანგარიშის მომზადებას უზრუნველყოფს პრობაციის ეროვნული სააგენტო სოციალური მუშაკის მეშვეობით, მოსამართლის წერილობითი მიმართვით, ხოლო საპროცესო შეთანხმების შემთხვევაში - პროკურორის წერილობითი მიმართვის საფუძველზე. ანგარიშის მომზადებას ახორციელებს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულებაში სპეციალიზაციის მქონე სოციალური მუშაკი.⁶⁷

2016 წლის პირველი იანვარიდან საქართველოში ძალაში შევიდა ახალი არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი, რომლითაც განისაზღვრა, რომ პასუხისმგებელ შესაბამის უწყებებს უნდა შეემუშავებინა კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტები, რომლებიც განსაზღვრავდა კანონთან კონფლიქტში მყოფი ბავშვების მიმართ გამოსაყენებელ დეტალურ პროცედურებსა და ინსტრუმენტებს, რაც, მათ შორის, სასჯელის დანიშვნისას ინდივიდუალური შეფასების ანგარიშის წარმოებისთვის იყო საჭირო.

2017 წელს გამოქვეყნებული კვლევის მიხედვით, ინდივიდუალური შეფასების ანგარიშის მომზადებასთან დაკავშირებით რამდენიმე პრობლემა გამოიკვეთა. პირველი ასეთი საკითხი არის ანგარიშის მომზადების კონკრეტული ვადის არარსებობა, რაც პრაქტიკაში შესაბამისი კადრების სიმცირის გამო ანგარიშის მომზადების გაჭიანურებას იწვევს. ანგარიშის მომზადებას ასევე ართულებს სხვადასხვა უწყების მიერ სისტემატიზირებული საინფორმაციო ბაზის არქონა, რის გამოც სოციალურ მუშაკებს ყველა ინფორმაციის დამუშავება თავად უხდებათ. აქედან გამომდინარე, კვლევის ანგარიშის მიხედვით, პრობლემის მოსაგვარებლად და არასრულწლოვან მსჯავრდებულთა საუკეთესო ინტერესების გათვალისწინების მიზნით, მნიშვნელოვანია, ნორმატიულად განისაზღვროს ინდივიდუალური შეფასების ანგარიშის მომზადების ვადა. ინდივიდუალური შეფასების ანგარიშის ხარისხს ასევე ამცირებს ის ფაქტი, რომ შეფასების პროცესში ფსიქოლოგების ჩართვა შეზღუდულია, რაც გამოწვეულია პრობაციის სააგენტოში ფსიქოლოგების არასაკმარისი რაოდენობით. პრობლემას წარმოადგენს, ასევე, შეფასების პროცესში ბავშვების პერსონალური მონაცემების დაცვის საკითხი, ვინაიდან სასამართლოს ეგზავნება სრულად შევსებული კითხვარი და არა მის საფუძველზე მომზადებული

66 არასაპატიმრო სასჯელების აღსრულების და პრობაციის შესახებ“ საქართველოს კანონი, მუხლი 3;

67 საქართველოს იუსტიციის მინისტრის, საქართველოს შინაგან საქმეთა მინისტრისა და საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის ერთობლივი ბრძანება #132/#95/#23, 2016 წლის 15 მარტი, ინდივიდუალური შეფასების ანგარიშის მომზადების მეთოდოლოგიის, წესისა და სტანდარტის განსაზღვრის შესახებ, დანართი #2, მუხლი 1;

ანალიზი.⁶⁸ სახელმწიფოს ოფიციალური სტატისტიკური მონაცემებით, პროცესში ჩართულია სულ 4 ფსიქოლოგი.⁶⁹

რაც შეეხება სრულწლოვნებთან დაკავშირებით შეფასებების მომზადებას, სასამართლო განხილვებისა და სასჯელის დანიშვნისას სრულწლოვანთა შეფასებას კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს. სრულწლოვნებთან, მათ შორის ქალებთან, და სხვა უმცირესობათა წარმომადგენლებთან მიმართებით, კანონმდებლობა დაბალ სტანდარტს აწესებს, რაც ეწინააღმდეგება საერთაშორისო ნორმებს სამართალდამრღვევის წინასწარი შეფასების რეკომენდაციასთან დაკავშირებით. შესაბამისად, დიდი ალბათობით, სასამართლო მოკლებულია შესაძლებლობას, კომპეტენტური ორგანოს ობიექტური და დამოუკიდებელი დახმარებით განსაზღვროს პროპორციული და შესაბამისი სასჯელი ჩადენილი დანაშაულისთვის.

საქართველოში 2014 წლიდან მოქმედებს მსჯავრდებულთა რეაბილიტაციისა და დანაშაულის რეციდივის რისკების შემცირების ორგანო - პრობაციის ეროვნულ სააგენტოს ტერიტორიული ერთეული სარეაბილიტაციო პროგრამების სამმართველო, რომლის ფუნქციასაც წარმოადგენს ქვეყნის მასშტაბით ფსიქო-სოციალური სერვისების დანერგვა.⁷⁰

უკვე დანიშნული სასჯელის აღსრულების ეტაპზე, საქართველოს კანონმდებლობა ითვალისწინებს როგორც არასრულწლოვანების,^{71,72} ისე სრულწლოვანი დანაშაულების შეფასებას. პირობითი სასჯელების აღსრულებაზე პასუხისმგებელი ორგანო არის პრობაციის ეროვნული სააგენტო, რომლის მიზნებია: 1) ახალი დანაშაულის თავიდან აცილება; 2) საზოგადოების უსაფრთხოების დაცვა; 3) მსჯავრდებულის რესოციალიზაცია (მისი საზოგადოებაში ინტეგრაცია) და რეაბილიტაცია (მსჯავრდებულის გამოსწორება და საზოგადოებაში ჯანსაღ წევრად დაბრუნება).

პრობაციის ეროვნული სააგენტო თავის მიზნებს ახორციელებს მსჯავრდებულის რისკისა და საჭიროების შეფასების საფუძველზე, სასჯელის აღსრულების ინდივიდუალური დაგეგმვით, მსჯავრდებულის აუცილებელი ზედამხედველობითა და კონტროლით, მისი რესოციალიზაციისა და რეაბილიტაციისათვის ხელშეწყობითა და დახმარებით.⁷³ პირობითი მსჯავრის აღსრულების დროს არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება დახმარების კომპონენტს, რაც წარმოადგენს სახელმწიფოს ვალდებულებას ზედამხედველობისა და კონტროლის ფუნქციებთან ერთობლიობაში.

ამასთანავე, რისკების შეფასება და ინდივიდუალური გეგმა საერთოდ არ შემუშავდება იმ მსჯავრდებულებთან მიმართებით, რომლებსაც პრობაციის ვადის დასრულებამდე დარჩენილი აქვთ 2 თვეზე ნაკლები ვადა, ხოლო იმათთან მიმართებით, ვისაც დარჩენილი აქვთ 4 თვეზე ნაკლები ვადა, მხოლოდ პრობაციის ოფიცერი შეიმუშავებს გეგმას თუ მის სამოქმედო ტერიტორიაზე არ ხორციელდება სოციალური მუშაკისა და ფსიქოლოგის მომსახურებები. აღნიშნული ეხება არასრულწლოვან მსჯავრდებულებსაც.^{74,75}

68 ნატალია ცაგარელი, მარიკა ნათენაძე, ანტონ ქელბაქიანი, კვლევის ანგარიში „ინდივიდუალური შეფასების ანგარიშების წარმოება არასრულწლოვანი პირების მიმართ სასჯელის დანიშვნისას“, 2017 წელი, გვ. 8-11;

69 საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს სისტემის სტატისტიკის წლიური ანგარიშები 2014, 2015, 2016 და 2017 წლები;

70 სსიპ - არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულებისა და პრობაციის ეროვნული სააგენტოს მიერ 2014 წლის განმავლობაში განხორციელებული სამუშაოების ანგარიში;

71 არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი, მუხლი 27(4);

72 საქართველოს იუსტიციის მინისტრის, საქართველოს შინაგან საქმეთა მინისტრისა და საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის ერთობლივი ბრძანება #132/#95/#23, 2016 წლის 15 მარტი, ინდივიდუალური შეფასების ანგარიშის მომზადების მეთოდოლოგიის, წესისა და სტანდარტის განსაზღვრის შესახებ, დანართი #4;

73 „არასაპატიმრო სასჯელების აღსრულებისა და პრობაციის შესახებ“ საქართველოს კანონი, მუხლი 7;

74 საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის ბრძანება #39, მსჯავრდებულის რისკის შეფასების და სასჯელის აღსრულების ინდივიდუალური გეგმის შედგენის პრინციპების, წესისა და ფორმების დამტკიცების შესახებ, 2015 წლის 5 ივნისი, დანართი 1, მუხლი 2 (4);

75 საქართველოს იუსტიციის მინისტრის, საქართველოს შინაგან საქმეთა მინისტრისა და საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის ერთობლივი ბრძანება #132/#95/#23, 2016 წლის 15 მარტი, ინდივიდუალური შეფასების ანგარიშის მომზადების მეთოდოლოგიის, წესისა და სტანდარტის განსაზღვრის შესახებ, დანართი 2 (3);

ასევე, მულტიდისციპლინური მიდგომით, მუშაობა დამოკიდებულია იმაზე, სამოქმედო ტერიტორიაზე არსებობს თუ არა სოციალური მუშაკისა და ფსიქოლოგის მომსახურებები.⁷⁶

ცხადია, სოციალური და ფსიქო-ემოციური საჭიროებების შეფასება უნდა ხდებოდეს მხოლოდ კონკრეტული სპეციალიზაციის მქონე პროფესიონალების მიერ, რაც ასევე, საერთაშორისო სტანდარტს წარმოადგენს და აღნიშნული არ შეიძლება დამოკიდებული იყოს განსაზღვრულ ტერიტორიაზე კონკრეტული სპეციალიზაციის მქონე პროფესიონალების არსებობაზე.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ცალსახაა, რომ სისტემაში არსებობს გაუმართლებლად დიფერენცირებული მიდგომები. მაგალითად, სრულწლოვან მსჯავრდებულებთან მიმართებით სტანდარტი გაცილებით დაბალია, ვიდრე ბავშვებთან.

ამავდროულად, ინდივიდუალური გეგმის ოფიციალური ფორმები შაბლონურია ყველა ზრდასრულ პირთან მიმართებით და არ იძლევა, მათ შორის, ტექნიკურ შესაძლებლობას, შეფასდეს მსჯავრდებულის ისეთი ინდივიდუალური მახასიათებლები, როგორიცაა - შებლუდული შესაძლებლობა, განსხვავებული სექსუალური ორიენტაცია, გენდერული იდენტობა, ეთნიკური განსხვავებულობა და სხვა. დაუშვებელია, პრობაციის დარჩენილ მცირე ვადებზე და სახელმწიფოს რესურსების სიმწირეზე იყოს დამოკიდებული მართლმსაჯულების სფეროში თანასწორი მიდგომები.

საქართველოს კანონმდებლობა, გარკვეულწილად, ეხმიანება დაზარალებულების ინტერესებს, თუმცა, არასრულად, რის გამოც ის ვერ პასუხობს საერთაშორისო სტანდარტებს.

დაზარალებულთა მხარდაჭერის მიზნით, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი განსაზღვრავს სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების პროცესში დაზარალებულის კოორდინატორის ფუნქციებს, რომელიც შეზღუდულია საქმის გამოძიების და სასამართლოში განხილვის დროს დაზარალებულის გარკვეულწილად უფლებრივი და ემოციური მხარდაჭერით. ის არ მოიცავს დაზარალებულების სხვა რეალური საჭიროებების დაკმაყოფილებას, მაგალითად, სარეაბილიტაციო თუ ფსიქო-სოციალური და ეკონომიკური გაძლიერების კომპონენტებს.⁷⁷

საქართველოს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი გაცილებით მაღალ სტანდარტს აწესებს დაზარალებული ბავშვის უფლებრივი დაცვისა და საპროცესო მხარდაჭერისთვის. მაგალითად, სრულწლოვნებისგან განსხვავებით, სისხლის სამართლის პროცესში გარანტირებულია დაზარალებული ბავშვის სამართლებრივი დაცვა, ადვოკატის მომსახურებით უზრუნველყოფა სახელმწიფოს ხარჯზე და სხვა.⁷⁸ ასევე, უზრუნველყოფილია დაზარალებულის უფლება სისხლის სამართლის საქმის დასრულების შემდგომ, მოითხოვოს იმ ზიანის კომპენსირება, რომელიც მიადგა დანაშაულის ჩადენის გამო.⁷⁹ აღნიშნული უფლებით სარგებლობენ სრულწლოვანი პირებიც.

რაც შეეხება სასჯელის აღსრულების პროცესს, პრობაციის პერიოდში, როდესაც პირს პირობითი მსჯავრი აქვს განსაზღვრული, არსებითად მნიშვნელოვანია, დაზარალებულებს გაეწიოს სხვადასხვა ტიპის მომსახურებები, რათა მათი სპეციალური საჭიროებები, რაც დანაშაულის გამო წარმოიშვა, მეტნაკლებად იყოს უზრუნველყოფილი. ამისათვის, საერთაშორისო რეგულაციები, სახელმწიფოს განუსაზღვრავს ვალდებულებას, რათა დაზარალებულთა გაძლიერების მიმართულებით შექმნას საკანონმდებლო და პროგრამული გარანტიები.

„არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულების წესის და პრობაციის შესახებ“ საქართველოს

76 საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის ბრძანება #39, მსჯავრდებულის რისკის შეფასების და სასჯელის აღსრულების ინდივიდუალური გეგმის შედგენის პრინციპების, წესისა და ფორმების დამტკიცების შესახებ, 2015 წლის 5 ივნისი, დანართი 1, 4 მუხლი 2(3);

77 საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, თავი VII1;

78 საქართველოს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი, მუხლი 15 (1);

79 საქართველოს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი, მუხლი 25;

კანონში, რომელიც აწესრიგებს პირობითი სასჯელების აღსრულების წესს, პირობებს და პროგრამებს, - დაზარალებულთა ინტერესების გათვალისწინება სრულიად იგნორირებულია. დანაშაულის შედეგად, უდავოა, რომ ისევე როგორც დამნაშავეს, დაზარალებულის ქვეყნარტი ინტერესია, მიიღოს შესაბამისი სარეაბილიტაციო და სოციალური ხასიათის მომსახურებები ზიანის შემცირებისა და, რაც მთავარია, დამნაშავესთან შერიგების მიზნით, რაც პრობაციის სისტემაში, პრაქტიკულად, დაურეგულირებელი ნაწილია.

პრობაციის ეროვნული სააგენტოს მიერ მოწოდებული ინფორმაცია მოწმობს, რომ სააგენტოს მუშაობის არცერთ ეტაპზე დაზარალებულთა ინტერესების გამოკვეთა და შესაბამისად, საჭიროებების უზრუნველყოფა არ ხდება. რაც შეეხება ოჯახში ძალადობის დანაშაულებს, გამონაკლისის სახით, სააგენტოს სოციალური მუშაკი ახორციელებს ოჯახში ვიზიტებს, აფასებს სოციალურ გარემოს და დაზარალებული ოჯახის წევრის თანხმობის შემთხვევაში, მას მიაწვდის პრობაციის ფსიქოლოგის/სოციალური მუშაკის მომსახურებას.⁸⁰

5.3. შეჯამება

საერთაშორისო სტანდარტების თანახმად, პირობითი მსჯავრის დანიშვნისას, და კიდევ უფრო ადრეულ ეტაპზე, აუცილებელია პირის შეფასება. ამავდროულად, ამგვარი შეფასება, როგორც გამოძიების, ისე სასამართლო ეტაპზე, ობიექტური და სამართლიანი სასჯელის წინაპირობა შეიძლება იყოს.

საქართველოს კანონმდებლობა არასრულწლოვანთან მიმართებით, ითვალისწინებს სასამართლო ეტაპზე შეფასებას, რაც უდავოდ, მაღალი სტანდარტია, მაგრამ დაუშვებელია, სრულწლოვანთა საქმეების დროს იგნორირებული იყოს სისხლის სამართლის აღნიშნული სტანდარტი. განსაკუთრებით ისეთ საქმეებზე, სადაც ბრალდებული ქალები და უმცირესობათა წარმომადგენლები არიან.

ასევე, აუცილებელია, სასჯელის განსაზღვრის შემდგომ, ყოველმხრივი შეფასების განხორციელება, რაშიც ჩართულები იქნებიან შესაბამისი პროფესიის სპეციალისტები, რა დროსაც, ვადებისა და რესურსების არარსებობამ არ უნდა განაპირობოს დიფერენცირებული მიდგომა სტანდარტების გამოყენებასთან დაკავშირებით. შესაბამისად, ცალსახაა, რომ შეფასების (როგორც სასამართლო, ისე აღსრულების ეტაპზე) ეროვნული სტანდარტი ვერ პასუხობს საერთაშორისოდ აღიარებულ მინიმალურ მითითებებს და აუცილებელია შეიცვალოს.

საერთაშორისო სტანდარტების თანახმად, სასურველი მიზნის მიღწევა დაკავშირებულია როგორც მსჯავრდებულის, ისე დაზარალებულის გაძლიერებაზე ორიენტირებულ პროგრამებსა და სერვისებზე. საქართველოს კანონმდებლობის თანახმად, დაზარალებულის ინტერესები და როლი მსჯავრის აღსრულების ეტაპზე, მაგალითად, როგორიცაა პირობითი მსჯავრი, სრულიად ნიველირებულია. დაზარალებულთან სარეაბილიტაციო და სხვა ტიპის მხარდაჭერი მუშაობის განხორციელება გამომდინარეობს როგორც თავად დაზარალებულის, ისე მთლიანად სისტემისა და საზოგადოების ინტერესებიდან, რადგან დამნაშავეთა რეაბილიტაცია და მათი საზოგადოებაში დაბრუნება დაკავშირებულია დაზარალებულთან დამნაშავეს შერიგებასთან და/ან დაზარალებულისთვის დანაშაულით გამოწვეული ზიანის კომპენსირებასთან.

80 წერილი # MOC 41800882734, 25/09/2018;

გამოყენებული ლიტერატურა

1. არასაპატიმრო ღონისძიებათა გამოყენების გაეროს სტანდარტული მინიმალური წესები (ტოკიოს წესები), მიღებულია გენერალური ასამბლეის 1990 წლის 14 დეკემბრის № 45/110 რეზოლუციით;
2. არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი;
3. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სტანდარტული მინიმალური წესები არასრულწლოვანთა სისხლის სამართლის ადმინისტრაციის შესახებ „პენიკის წესები“;
4. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესები ქალ პატიმართა მოპყრობისა და მსჯავრდებულ ქალთა არასაპატიმრო ღონისძიებების შესახებ, რეზოლუცია 2010/16, „ბანგკოკის წესები“;
5. გიორგი ასოშვილი, გივი მიქანაძე, მორის შალიკაშვილი, „პრობაციის სამართალი“, 2015;
6. ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია CM/Rec (2010)1 წევრი სახელმწიფოებისადმი ევროსაბჭოს პრობაციის წესების შესახებ;
7. ნატალია ცაგარელი, მარიკა ნათენაძე, ანტონ ქელბაქიანი, კვლევის ანგარიში „ინდივიდუალური შეფასების ანგარიშების წარმოება არასრულწლოვანი პირების მიმართ სასჯელის დანიშვნისას“, 2017 წელი;
8. სსიპ - არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულებისა და პრობაციის ეროვნული სააგენტოს მიერ 2017 წლის განმავლობაში განხორციელებული სამუშაოების ანგარიში;
9. სსიპ - არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულებისა და პრობაციის ეროვნული სააგენტოს მიერ 2014 წლის განმავლობაში განხორციელებული სამუშაოების ანგარიში;
10. საქართველოს კანონი „არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულების წესისა და პრობაციის შესახებ“;
11. საქართველოს კანონი „ქალთა მიმართ ძალადობის ან/და ოჯახში ძალადობის აღკვეთის, ძალადობის მსხვერპლთა დაცვისა და დახმარების შესახებ“;
12. საქართველოს სახალხო დამცველის საპარლამენტო ანგარიში „საქართველოში ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის მდგომარეობის შესახებ“, 2014, 2015, 2016 და 2017 წლები;
13. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი;
14. ქელბაქიანი ანტონ, კვლევა „ქალთა გენდერულ-სპეციფიკური საჭიროებები საქართველოს სისხლის სამართლის სისტემაში“, 2016 წელი.

